

SANCTI EUCHERII

LUGDUNENSIS EPISCOPI

INSTRUCTIONUM

AD SALONIUM

LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO AD SALONIUM.

Sæpe a me requiris multarum rerum absolutio- nem, quæ in divinis voluminibus interpretem postulant; colligam, prout redierint in memoriam, quæ a te, mi Saloni, studio cognoscendi sedulo copioseque prolata sunt, atque eis non ex meo ingenio, sed ex illustrium doctorum judicio, neque ex propria temeritate, sed ex aliorum auctoritate respondeam, consectans, non tam elo- quii exsultantis ambitum quam necessarii brevitatis modum. Sic enim et innumeris satisfieri in- quisionibus tuis poterit, et mihi insuper liberum erit aliqua extrinsecus quæ cognitioni tuæ utilia arbi- trabor inserere, ut est et illud, Quid significet Al- leluia, Diapsalma, Amen; quid sit Cidaris, Ephod, Sictus et cætera: quæ vel in sacris libris frequen- tata, vel maxime in Ecclesiæ usu posita, interpreta- tionem requirunt. Hæc cum se legentibus per totum Scripturarum corpus crebro offerant, non abs- re existimavi ea tibi cum significationibus suis in opere hoc quasi coacervata ostendere. Dignum nam- que est quacumque cura mea ingenium tuum reparari, qui vixdum decem natus annos eremum in- gressus, inter illas sanctorum manus non solum im- butus, verum etiam enutritus sis ab Honorato patre, illo, inquam, primum insularum, postea etiam Eccle- siarum magistro; cum te illic beatissimi Hilarii tunc insulani lironis, sed jam nunc summi Ponti- ficis, doctrina formaret per omnes spiritualium rerum disciplinas, ad hoc etiam te postea consum- mantibus sanctis viris Salviano atque Vincentio, eloquentia pariter sapientiaque præeminentibus. His igitur tot ac talibus usus magistris, ex me quoque minimo omnium audies quæ seiscitatus es. In quibus iam nunc et interrogantem te, et me respondentem recognosce. Vale in Christo.

CAPUT PRIMUM.

De Quæstionibus difficilioribus veteris Testamenti.

IN GENESI.

Interrogatio. Quibus Scripturarum testimoniis Tri- nitas approbatur?

Responsio. Multifariam et multis id quidem si- gnificationibus per omnia fere sacra volumina de- claratum manifestatumque diffunditur; sed nos bre- viter hoc in ipso statim divinarum Scripturarum

A demonstramus exordio. *In principio, inquit, fecit Deus cælum et terram. Et infra: Et spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1, 2). In principio, hoc est, in Filio, quia per Filium fecit Deus Pater cælum et terram. Cui et illud a Patre dicitur: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1, 26). Omnia enim per Filium operatus est: Quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 3). Ferebatur autem super aquas spiritus Dei (Gen. 1, 2), utique sanctus. Ecce habes et Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Item aliud: Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxiii, 6). Ecce Deum, et verbum quod est Filius, et Spiritum ejus sanctum. Item in Evangelio: Ite, baptizate omnes gentes, in nomine Patris, Filii et Spiritus sancti (Math. xxviii, 29). Sed Pater ingenuus, Filius geni- tus, Spiritus sanctus nec genitus nec ingenuus. Ne si ingentum dixerimus, duos Patres dicere videamur; et si genitum, duos filios: sed potius qui ex Patre et Filio procedat, velut quædam Patris Fili- que concordia. Neque apud nos potest sine Spiritu sancto justa esse concordia. Item Spiritus et chari- tas et donum Dei dicitur. Idem et divisor est gratia- rum (I Cor. xii, 4). Ergo Pater ex quo omnia, Filius per quem omnia, Spiritus sanctus in quo omnia; sicut et Apostolus dicit: Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæ- culorum (Rom. xi, 36).*

Int. Spiritus Dei quomodo ferebatur super aquas?

Resp. Non pervagatione, sed potestate dum crea- turæ suæ supereminet regentis imperio.

Int. Aquas ubi legimus a Deo factas?

Resp. Etsi factas eas in exordio creaturarum non evidenter divinæ lectionis textus expressit, a Deo tamen factæ sunt. Nam et aliquanta alia quæ non scribuntur, quomodo de cæteris intelligantur, ostenditur. Sicut et Apostoli baptizati intelligendi sunt cum baptizatos eos non penitus manifestet apertior Scripturarum significantia. Licet quidam hoc intelli- gi illo volunt testimonio quod Salvator dicit: Qui lotus est, non indiget ut lavet (Joan. xiii, 10). Et ta- men de aquis a Deo factis illud nos aliquatenus in- struere testimonium potest quod dicitur: Separentur aquæ in congregationem unam, et appareat arida (Gen. 1, 9); quia scilicet non præciperet ut aquæ a terra

quam fecerat, secernerentur, nisi et aquas ipse fecisset. Nec enim consequenter in creaturarum ordine postea distingui juberet, quod ipse antea non creasset. Et hoc quidem ob id colligimus quia creationis ejus manifeste Genesis non intulit mentionem. Manifestius autem creaturæ hujus Deum designat auctorem psalmus ille qui dicit: *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud* (Ps. xciv, 5).

Int. Quid est quod dicitur: *Et vidit Deus quia bona sunt valde* (Gen. 1, 31)?

Resp. Vidit, hoc est, approbavit, id est, non ignoratione, sed manifestatione.

Int. Quæ consequentia nominis est ut scribatur: *Hæc vocabitur mulier, quoniam ex viro sumpta est* (Gen. 2, 23)?

Resp. Etymologia quæ hic in Latino non sonat, B in Hebræo sermone servatur. Vir enim vocatur is, et mulier ista. Quod animadvertitur pulcherrime recens custodisse translatio divina dicens: *Hæc vocabitur virago, quia ex viro sumpta est* (Ibid.).

Int. In quo Dei similitudinem retinemus?

Resp. In mente.

Int. Paradisus ubi esse definitur?

Resp. Diversa super hac re sententia plurimorum est. Aliqui tamen hunc in terra esse definiunt, ut non potuerit nisi in terra habitare terrenus: quem tamen homini inaccessibilem effici virtute divina confirmant.

Int. Eden in Genesi (Gen. iv, 16) quid accipimus?

Resp. Sacratissimum ipsum ad Orientem paradisi C locum.

Int. Quid intelligendum est de arbore illa scientiæ boni et mali (Gen. 2, 9)?

Resp. In primis ne, ut quidam hæretici interpretantur, malorum, ita et bonorum putetur ex hoc conditor Deus. In arbore quippe illa quæcumque erat, præceptum Dei intelligendum est; sed in custodia præcepti scientia erat boni, in transgressione præcepti scientia erat mali. Ergo degustata arbore, id est, præcepti lege violata, scientia erat mali, quia præcepti legisque transgressum consequeretur et pœna.

Int. Si Deus hominem immortalem fecerit (Sap. 2, 23), quemadmodum potuit mori?

Resp. Non quod penitus immortalis homo factus a D Deo fuerit, sed aut servando mandatum crescerent ad æternum, aut prævaricando caderent in infernum. Et ne propria lege viventis similes Deo putarentur, aut nullis exstantibus meritis sempiternum paradisu possiderent. Tamdiu enim vel angelus, vel homo divino favore protegitur, donec injunctum sibi officium impleverit.

Int. Quomodo accipiendum est illud quod nobis Scriptura deambulantiem in paradiso Deum retulit (Gen. 3, 8)?

Resp. Dei in eodem loco præsentia hac deambulandi appellatione manifestatur. Scripture enim mos est, quo facilius hominibus ad intelligentiam clareat,

A per humanas significationes divinos motus affectusque ostendere. Sicut cum Dei brachium dicit (Isai. lxxxiii, 1), potentiam ejus virtutemque significat; cum aures (Ps. xxxiii, 16), eo quod cuncta indubitanter audiat; cum oculos (Isai. 1, 14), eo quod indiscrete universa prospiciat; cum animam, eo quod perpetuum semperque vivat, aut quod auctore ipso omnia vivificentur.

Int. Cum omnia bona Deus fecerit, nihilque non ab illo factum sit, unde malum?

Resp. De privatione boni, dum id quod in bonum auctor bonus protulit, in malum a male utentibus depravatur. In ipsa autem creaturæ substantia nihil est quod recte appellari malum possit. Porro ea quæ putantur mala, id est, serpentum et cætera bestiarum animantia; per inconvenientem naturæ modum efficiuntur ut noxia sint. Venenum quippe, quod mortem infert homini, vita serpentis est. Si enim homo perpetuo immortalis mansisset, veneni perniciem incurere non timeret. Hoc modo et alia in aquis vivunt, quæ terræ exposita moriuntur; atque e contrario, vivunt alia in terra, quæ aquis immersa deperunt.

Int. Quia totius substantia creaturæ a Deo auctore processit, requiro quid de tenebris sentiendum sit.

Resp. Quidam ex hoc ita disputant: Silentium dicitur, ubi sonus nullus est, cum tamen nullam silentii noverimus esse substantiam. Sic et quia lucis præsentia nullæ sunt tenebræ, merito tenebræ deputantur lucis absentia. Cui opinioni parum congruere putant alii testimonium illud, quod scribitur: *Tuus est dies, et tua est nox* (Ps. lxxxiii, 16).

Int. Cum nulla esse ignorantia apud Deum possit, quomodo ipse in libro Geneseos in exordiis dicit Dominus: *Adam, ubi es* (Gen. 3, 9)?

Resp. Hoc est dicere: Adam, quo recidisti? non ergo vox ista quasi pro ambigui sciscitatione quærentis est, sed cum increpatione interrogantis est. Et aliter: sermo hic, non Deum veri inscium, vel ubi esset Adam, Deum ostendit ignarum, sed illud potius ostendit, quod omnis ille qui peccat, velut jam erroribus suis devius, et per delictum recedens a conspectu Dei, notitia ejus efficiatur indignus. Et aliter: interrogat, ut suis quisque responsionibus convincatur; quia licet non ignoret quod sibi vult indicari, vult tamen delinquentem etiam responsionis testimonio reum statui. Dum enim interrogat, judicat.

Int. Quid est quod ait: *Maledicta terra in operibus suis* (Gen. 3, 17)?

Resp. Hic opera non tam excolendi atque exercendi agi, quam peccata intelligenda esse, quidam arbitrantur.

Int. Quomodo intelligendum est quod dicit: *Et habitavit in terra Naid*; vel, sicut in Hebræo habet, *Nod* (Gen. 4, 16)?

Resp. Naid instabilis dicitur, ergo terræ nomen est, sed juxta pœnam sententiamque divinam Cain fuisse vagum profugumque declarat.

Int. Cum superius virum et mulierem nominibus suis utrumque designasset, quid est, quod in consequentibus adjecit et dicit : *Virum et mulierem fecit eos, et benedixit eis, et vocavit nomen eorum Adam* (*Gen. v, 2*)?

Resp. Adam interpretatur homo : hominis vero nomine manifestum est tam virum appellari posse quam feminam.

Int. Quid est, quod in *annis Mathusalem* quatuordecim anni per diligentem supputationem ultra diluvium deprehenduntur, cum octo tantum animæ in arca fuisse referantur (*Gen. v, 22*)?

Resp. Error in numero est : quippe cum in *Hebræorum* libris ita legatur, ut intra diluvii tempus hic quatuordecim annorum numerus expleatur.

Int. Cum Dominus dicat : *Erunt dies eorum centum viginti anni* (*Gen. vi, 3*), quomodo postea *Abrahæ*, aliorumque multorum vitæ tempora ultra hæc spacia tenduntur (*Gen. xxv, 7; xxxv, 28*)?

Resp. Quia hic annorum numerus agendæ potius penitentiæ quam vitæ fuerat attributus humanæ : intra quem præscriptum numerum confessioni vacarent, ut diluvio non perirent. Aut si numerum illum ad humanam potius referri vitam placet : quia neque nunc amplius quamquam quæ centum viginti annos vivere liceat : illud quod dictum est : *Erunt dies eorum centum viginti anni* : non in eos, qui tunc contiguo tempore subsequenti sunt, sed in posteros promulgavit : quia non dixit *Sunt*, sed *Erunt*.

Int. Quid est quod ait : *Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem* (*Gen. ix, 27*)?

Resp. De Japheth, qui in lingua nostra latitudinem sonat, gentium natiuitatem multitudine, de Sem *Hebræi*. Hoc ergo significatum est, Dei Scripturarumque notitiam, ejecto *Israele*, a nostris vindicandam. Notandum vero est, tres *Noe* filios, tres post diluvium terræ partes occupasse. Sem namque posteritas in *Asiam* vel *Orientem*, Cham in *Africam* vel *Meridiem*, Japhethi eum parte *Asiæ* in *Europam* se *Occidentemque* porrexerunt.

Int. Quid est quod dicitur in *Genesi*, *De terra exiit illa Assur, et ædificavit Niniven et Rooboth civitatem* (*Gen. x, 11*)?

Resp. Nun duas significat civitates. *Rooboth* namque plateas dicit. Est ergo sensus hic : *Ædificavit Niniven et plateas civitatis*.

Int. Quomodo occurrendum est arguentibus, quod *Abraham* fratris sui *Soram* filiam sibi in matrimonium sumpserit (*Gen. xx, 12*)?

Resp. Quod quæ a Domino tunc non fuerant lege interdicta, adhuc non putabantur illicita.

Int. Quid fuit ut *Judeis*, quod neque nos absque verecundiæ sciscitamus, signum in illa verecundiæ corporis parte poneretur (*Gen. xvii, 11*)?

Resp. Poscebat quidem, mi *Saloni*, tantarum profundas questionum, ordinata ac spatiosa disputatione nos propositis satisfacere, et pro meritis reddere singulis velut quamdam immorandi dignitatem : sed quid agimus? quibus festinato opus est, ad tam

A multa properantibus, exhibenda prolatis a te rebus est nuda et circumcisa responsio. Iaque ad hoc, quod nunc requiris, agnosce, quod nihil turpe in ipsa creatione conditi hominis videri potest : quippe cum omni compage membrorum, totumque hominem Deus finxerit (*Job. x, 8*). Deinde nec incongruum fuerit, ut generatio illa signum in parte membri genitalis acceperit, per quod generationis ipsius promebantur exordia. Cæterum secundum interiorem intelligentiæ sensum, per hanc circumcisionem secretioris partis corporis illud præfiguratum est, quod secretior circumcisio, id est cordis, oporteret adhiberi.

Int. Scribitur in *Genesi* : *Tentavit Deus Abraham, quasi ignorabat Dominus an fidelis Abraham foret, nisi manifestandæ rei probatione tentasset*.

Resp. Non quia fidem ejus Deus ignoraret tentavit *Abraham* veri exploratione, sed ideireo tentatus est, ut tentatus justificaretur, et aliis imitandus proponeretur.

Int. Quomodo *Jacob* dicit : *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea* (*Gen. xxxii, 30*), cum in *Evangelio* legatur : *Deum nemo vidit unquam* (*Joan. i, 18*) ; aut quomodo *Moses* cum *Deo* facie ad faciem tanquam cum amico locutus scribitur (*Exod. xxxv, 11*). Et rursus idem dicit ad Dominum : *Ostende mihi gloriam tuam* (*Exod. xxxiii, 18*)?

Resp. Quia *Jacob* vel *Moses* non in ipsa majestatis suæ gloria Deum viderant, sed per subjectam divinæ potestati speciem visibilis creaturæ, quæ humanis poterat apparere conspectibus. In ea autem substantia majestatis, in qua est, quomodo *Deus* a mortali adhuc homine videretur, cum ipse ad *Moysem* dicit : *Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod. xxxiii, 20*). Hac ergo ratione utrumque testimonium verum est.

Int. Quid est quod ait : *Ipsa est Ana, qui invenit Jamin in deserto, cum pasceret asinos Sebeon patris sui* (*Gen. xxxvi, 24*)?

Resp. *Jamin* Latine *maria* interpretatur, id est, aquarum congregatio : eo quod stagnum rem in eremo hauri dubie difficilem ipse repererit. Iudicat *Jamin* et *asinos*, qui de *onagris* ejus institutione nascentur. Sunt qui æstimant, quod permixtionem diversorum inter se animalium ipse primus, ut muli, vel mulæ nascerentur, invenerit.

Int. Quæ sunt illa primogenita, quæ *Esau* vendidit *Jacob* fratri suo (*Gen. xxv, 33*)?

Resp. Prior et major pars primogenitis debebatur vel in honore, vel in hæreditaria successione, vel in gratia paternæ benedictionis. Sicut ipse *Jacob*, *Ruben*, inquit, *primogenitus meus, prior in donis : major imperia* (*Gen. xlix, 3*). Et in libro *Deuteronomii* de primogenito scribitur : *Dabitque ei, id est, pater, de his quæ habuerit cuncta duplicita. Iste est enim principium liberorum ejus, et huic debentur primogenita* (*Deut. xxi, 17*). Unde et *Isaac* benedictionem suam ad *Esau* putaverat primogeniti jure deferendam (*Gen. xxvii*)?

Int. Quid his respondendum est, qui ob uxores multas incontinentiam patribus vel patriarchis nostris obijciendam putant?

Resp. Primum, quod tunc nondum lege prohibentem, quia consuetudo erat, crimen esse non poterat. Deinde, quod illa tunc vel pro loco, vel pro tempore non improbabilia apud Deum fuerint. Pro loco, sicut et in una domo in altero angulo aliquid fieri a quolibet Domino præcipitur, quod in alio nequaquam fieri permittitur. Pro tempore vero, quod rudi adhuc sæculo præceptum fuerat: *Crescite et multiplicamini* (Gen. 1, 28). Nunc vero jubetur, ut qui habent uxores, tamquam non habentes sint. Non quod iustitia varia sit, sed tempora mutabilia, quæ pariter ire non possunt, et diversis quibusque temporibus vel diversis locis diversa congruant. Necesse est postremo, quod in his ex voluntate Domini sub specie gestorum præsentium fieret quædam prænuntiatio futurorum.

Int. Quid est quod dicit: *Et ecce vitis in conspectu meo, et ecce in vite tres fundi* (Gen. xl, 10)?

Resp. Tria flagella vel tres propagines indicantur sub hac trium enuntiatione fundorum.

IN EXODO.

Int. Loquitur ad Abraham Deus, quod quarta progenie de terra Ægypti reversuri essent filii Israel (Gen. xv, 16), et quomodo postea Moyses scribit: Quinta autem progenie ascenderunt filii Israel de terra Ægypti?

Resp. Si genealogiam secundum Levi tribum requiras, quatuor progenies pro liliorum successione numerabis: si tribus Judæ ordo replicetur, quinque generationum successiones invenies, quamquam in Hebræo, ut indicat Aquilæ studiosissimi translatoris editio, non habeat, Quinta generatione ascenderunt: sed, *Armatii ascenderunt filii Israel de terra Ægypti* (Exod. xiii, 18).

Int. In Scripturis frequenter legimus: *Et dixit Dominus*: istud dicere Domini quomodo accipiendum est?

Resp. Dicere Dominus vel loqui scribitur, si quando ad sanctorum aures expressum, qui sæpe ab aliis non audivit, facit sonum pervenire verborum: Aut cum per assumpti ejuslibet corporis speciem Deus loquitur: aut cum aliquis admonitione sive revelatione nocturnæ visionis instruitur: vel certe cum ea quæ agi vult Dominus, sanctorum cordibus ut agantur, inspirat, secundum illud: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (Ps. lxxxiv, 9).

Int. Dicit Dominus ad Moysen: *Posteriora mea videbis* (Exod. xxxiii, 23): quid hic intelligendum est?

Resp. Quod posteriora divinorum operum in Christo posirems manifestanda temporibus, vel in spiritu visurus esset, vel in posteris suis.

Int. Quæ referenda sunt inquirentibus quam ob causam Deus uni tantum genti per Moysen legem dederit: atque hæc ipsam multa jam sæculi ætate transcurra?

Resp. Quod non Judæis tantum lex illa prolata sit, quæ omnibus gentibus constitutione naturalis legis innascitur, Apostolo hoc etiam confirmante atque dicente: *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, sibi ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis* (Rom. ii, 14). Atque idcirco non sero Dominus legem innocentia in decem verba collegit, cujus jam insita in pectoribus humanis origo præcesserat. Nec tarde eam saxeis tabulis rursus inscripsit, quam jam antea paginis cordis insculpserat. Etenim ante hanc Moysi legem habebat natura legem suam, per quam et Deum mundi vitæque auctorem agnoscere, et per hoc diligere, in promptu erat, et justitiam erga proximum dilectionemque servare. In quibus mandatis duobus omnis lex pendet et prophetæ. Igitur et illud ante jam noverant: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis: in quo est et lex et prophetæ* (Matth. vii, 12): Et ut hoc etiam exemplis probemus: ante hanc legem litteræ per illam naturæ legem Abel justus agnoscitur (Gen. iv, 4), Enoch rapitur (Gen. v, 24), Noe eligitur (Gen. vi, 8), Abraham pater gentium nuncupatur (Gen. xvii, 4). Quamobrem hanc Moysi legem non sero esse prolatam, præcedens effecit lex naturæ, per quam multi Deo probabiles exstiterunt.

Int. Quis est ille digitus Dei, quo duæ legistabulæ leguntur scriptæ (Exod. xxxi, 18)?

Resp. Digitus Dei hic accipiendus est Spiritus sanctus.

IN LEVITICO.

Int. Quamobrem in sacrificiis mel (Lev. ii, 11) prohibetur offerri?

Resp. Quia secundum interiorem sensum resoluti blandimentis deliciarum, aut dulcedine voluptatum, non possunt mysteriorum Dei esse participes. Hinc est igitur, quod etiam *Pascha Domini comedi cum amaritudine jubetur* (Exod. xii, 8): quia sit semper austera districtio veritatis. Oportet ergo absque ullo adulationis ac voluptatis melle noxio salutare nos Deo hostias semper offerre et dicere: Ergo inimicus factus sum verum dicens vobis? Econtrario admisseri in omnibus sacrificiis sal jubetur (Lev. ii, 13), scilicet ut omnia, quæ ad Christi honorem cultumque offerimus, salem rationis ac discretionis semper accipiant.

Int. Quid proprie ad usum pertinebat sacerdotum, quidve ad levitarum ex his quæ populus offerebat?

Resp. Primitiæ frugum cæterarumque rerum sacerdotibus, decimæ vero Levitis deputabantur. De quibus tamen decimis decimæ sacerdotibus debebantur (Num. xviii, xix, xxi, xxvi).

Int. Universa quæ Deus condidit, bona valde sunt (Gen. 1, 31): et quomodo in lege quædam animalia vocantur imunda (Lev. xi)?

Resp. Ut reliqua taceam, quæ ex hoc dici possunt, immunda appellata sunt esui, non creationi.

Horum enim in cibum usus pro quibusdam figuris A Ægyptum quinque et septuaginta animas refertur divina interdictus lege cognoscitur.

Int. Cum munda et immunda animalia divina per Moysen lege discreta sint, quomodo etiam ante diluivum de his quæ in arcam recipienda erant, *immunda* appellentur animalia (Gen. vii, 8)?

Resp. Moyses, inspirante sancto Spiritu, Pentateuchi scriptor et conditor est: et quia in Levitico de mundis immundisque animalibus erat proferenda discretio, etiam in Genesi, quia utriusque libri idem auctor est, eadem animalia appellavit, immunda.

Int. Quæ de veteri Testamento relinquere vel quæ observare debemus?

Resp. Debemus observare mandata, quæ ad corrigendam vitam moresque pertinent: relinquere autem caeremonias ritusque sacrificiorum, quæ figuratas atque umbram futuris tunc rebus prætulere.

Int. Quid respondebimus objicientibus quam ob causam Deus sacrificiis veteribus repudiatis, novis delectatus sit: nihil enim corrigi affirmant, nisi quod non recte factum putetur?

Resp. Spatiosa quæstio, sed nos pro necessitate breviter respondebimus, quod non ideo Deus videri possit mutabilis, quia hæc pro temporum opportunitate mutata sint. Nam et annus temporibus, et vitæ spatium variatur ætatibus. Nec ideo quæ ista instituit, divinæ providentiæ ratio variatur. Nec agricola, si æstate aliud, hyeme aliud in exercendo agro jusserit, agriculturæ ratio mutatur. Non quod is sui vileretur esse dissimilis qui facit, sed tempus quo facit. Præcepit ergo Deus quæ apta sunt suis quibusque temporibus. Sicut etiam hic de sacrificiis præcepit, non causa suæ delectationis, sed humanæ, ut cætera, utilitatis. Et ideo verus est Dominus, quia bonorum nostrorum non indiget (Ps. xv, 2). Sed hæc ipsa sacramentorum commutatio ne nova et subito putetur assumpta, prædicta jamdudum prophetiis atque divinis vocibus fuerat, quibus dicitur: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos* (Ps. xlix, 9). Postremo, ut breviter concludamus, cur diversa sibi sacrificia Deus voluerit offerri, quia aliis sacramentis Christum prænnuntiari oportuit, cum venturus esset, aliis annuntiare oportuit, cum venisset.

IN NUMERIS.

Int. Balaam ille gentilis quid est quod prophetasse secundum fidem sacræ comprobatur historia (Num. 24, 17)?

Resp. Ut multis innotesceret modis, dum usquequaque prolata, etiam per infideles annuntiatur. Et ut hoc ex gentibus prophetante signum esset gentibus credituris. Nam et Heli in Job libro de futuris haud dubie nulla prædixit (Job. xxxii, 5 et seq.), Et Caiphas de Domino ac Salvatore nostro in Evangelio prophetavit (Joan. xi, 50).

IN DEUTERONOMIO.

Int. Cum in Deuteronomio 70 tantum animæ cum Jacob Ægyptum ascribantur impressæ (Deut. x, 22), quomodo postea in Actibus Apostolorum introisse

Ægyptum quinque et septuaginta animas refertur (Act. vii, 14).

Resp. Constat quidem eo tempore quo Jacob ingressus est Ægyptum cum Joseph filiisque ejus Ephraim et Manasse 70 animas tantum fuisse. Ibi vero ubi 75 animarum numerus refertur, quasi per anticipationem etiam filios nepotesque Ephraim et Manasse numerandos putavit, quos postea in Ægypto natos divinæ relatio lectionis ostendit.

Int. Quid respondendum est Judæis objicientibus testimonium illud: *Maledictus omnis qui pendet in ligno* (Deut. xxi, 23)?

Resp. Maledictum esse hominem qui in ligno pendeat, sed noxium, non innocentem. Neque enim innocentia potest esse maledictum pœna peccati. Et enim si *Mardocheus præparato ligno appensus* (Esther. vii, 9), sententiæ regis crudelitatis explesset, numquid eum hi nunc dignum hæc maledictione judicarent? Aut *Machabæi*, atque alii, quos *Scriptura* (II Mach. vii) morte simili indignissime testatur afflictos, numquid apud eos pro maledictis habentur? Quapropter Salvator noster a morte redempturus hominem, ita crucem non refugit, ut mortem. Igitur in minoribus non calumnietur, cum pro patientia Domini nos etiam in majoribus gloriamur. Nec mirum, si dicatur patibulum subisse, quem nos etiam ad inferna descendisse fatemur: qui cum proprium ipso peccatum non habuerit, suscepit tamen mortem de peccati maledictione venientem. Atque ideo pependit in ligno (Gal. iii, 13), ut nos a delicto, quod in ligno fuerat perditionis admissum, in ligno appensus absolveret.

Int. Quomodo in Deut. (v, 9) *Deus zelatus* fuisse dicitur, cum in Deum nulla perturbatio cadat?

Resp. Deus perturbari, ut ipse ais, non potest, sed tranquilla bonitate zelat: ne uni Deo debens anima castitatem per multos falsos corrupta et prostituta turpetur.

IN JOB.

Int. In Job (xxvii, 15) qualiter accipiendum est, quod Scriptura commemorat, *Aurum Ophir*?

Resp. Regio est Ophir in Indiam tendens: itaque aurum hujus indicat regionis. Alii aurum Ophir valde pretiosum esse confirmant, quod obryzon apud Latinos appellatur.

Int. Quid sibi vult, quod illic auctorum sæcularium consuetudine legimus *Pleidas, Oriona vel Arcturum* (Job. ix, 9)?

Resp. Non quod his apud Hebræos nominibus censeantur, sed ut apud nos horum siderum significantia posset esse manifestior, ita hæc translator appellare voluit, ut usus gentilitatis invenerat. Illud quoque generaliter observandum est, quod etiam apostoli vel apostolici viri in *epistolis suis* scribentes ad populos, abutuntur interdum his testimoniis (Tit. i, 12), quæ videbantur divulgata per populos.

Int. In eodem libro quid est, quod de dracone

illo scribitur : *Omnis naves si convenient, non sustinent corium caudæ ejus?*

Resp. Naves Ecclesias dici, quæ tentationibus tribulationibusque vexatæ, vix antichristum in fine mundi tolerabunt. Recte autem draconis illius, id est, diaboli caudam antichristum appellat, a quo persecutio veniet extrema.

IN REGUM LIBRIS.

Int. Quid est quod Saulem Dominus postea reprobat regem, quem prius in regnum eligendum putavit (I Reg. xiii, 14)?

Resp. Quia Deus suum illud justum incorruptumque iudicium ex æquitate deprimit, non ex præsentia eligit (I Reg. x, 4) : quempiam, cum meretur, reprobat, cum electione indignus efficitur. Cæterum nequaquam convenire sacrosanctæ veritati iustitiæque ejus videbatur, ut peccatum offensæ præcederet.

Int. Quomodo intelligendum est, quod in Scripturis pœnitere Dominus sæpe memoratur? Sicut etiam de Saule dicit : *Pœnitet me quod constituerim Saul regem* (I Reg. xv, 41)?

Resp. Pœnitentia Domini dicitur rerum ab eo constitutarum mutatio, quæ pro rerum vicissitudine, vel pro recti dispositione succedit. Necessè est enim, ut divinæ dispositiones, quo manifestiores audientibus fiant, per significationes humanæ mentis indicentur.

Int. Legimus quod suffocabat Saul spiritus malus Domini (I Reg. xvi, 22), quomodo Domini, si malus?

Resp. Quia cuncta Domino auctore prolata, divinæ sunt subdita potestati. Ergo et ipse diabolus, licet non qualis nunc est, sed bonus a Domino quondam creatus, et Deo semper pro omnipotentis ditione subjectus, Domini erat.

Int. Quid est, quod cum aliquanta hic Dominus vindicet, non vindicat omnia?

Resp. Vindicat aliquanta, ut intelligatur humanarum rerum agere curam. Non vindicat omnia, ut agnoscat terribile cunctis adhuc futurum esse iudicium.

Int. Umbram Samuelis Py'honissa (I Reg. xviii, 42) quemadmodum potuit evocare?

Resp. Aut falsam tunc umbram videntibus diabolus ostendit : aut si fuit vera, tantum ei licuisse credendum est, quantum a Domino permittente concessum est, nec mirum pro quibusdam reconditis arcanisque causis, vel pro manifestatione probationum diabolo ista permitti : cum et Salvatore constitisset in pinnam templi, et Job petierit, accepitque tentandum (Matth. iv, 5; Job. i, 41).

Int. Cum factum non sit, quomodo oranti Ezechia 15 anni quasi ad præfinitum vitæ suæ tempus adduntur (IV Reg. xx, 6)?

Resp. Quia utique urgebatur Ezechias in extremis non fati decreto, sed Dei evocatione atque iudicio. In tantum autem vitæ anni prius non fuerant constituti, ut per supplicationem intelligantur adjecti.

IN MICHÆA.

Int. Quomodo accipiendum est quod Michæas propheta ait : *Ecce Dominus exit de loco sancto suo, et descendit, et incedit super excelsa terræ* (Mich. i, 5)?

Resp. Descendere Dominus dicitur, quando habere curam fragilitatis humanæ evidenter indicis dignanti-simæ pietatis ostenditur. Sic et Angeli per illam Jacob scalam ascendentes descendentesque (Gen. xxviii, 12), terrenorum visitationem, non ruinam descendendum indicant angelorum. Sic et excelsiores iustitia viri descendere putantur, si quando condescendunt inferioribus sanctæ charitatis instinctu.

IN ISAIA.

Int. Quod intelligendum est in cantico Isaiæ Prophetæ, cum dicit : *Cantabo dilecto meo canticum paternis mei vineæ suæ : Vineam factam est dilecto meo in cornu filio olei* (Isai. v, 4)?

Resp. Alii hoc canticum a Spiritu sancto cantari putant, alii a propheta, qui æque sancto Spiritu vacuus non erat. Cantat autem in plœnetum vineæ suæ, quæ est domus Israel. Dilectus autem Jesus Christus est. Ipsi enim dicitur est : *Tu es filius meus dilectus* (Matth. iii, 17). Ipsum et patrem appellat, quod ex eadem sit stirpe progenitus. Hæc ergo vinea ipsi plantata est in cornu, quod est in sublimitate atque virtute : qui dilectus et filius olei, quia unctus sit, unde et Christus vocatur : vel quia omni mundo tamquam splendidum lumen illuxerit. In hoc cantico uvam iustitiam appellat, et spinas iniquitatem.

Int. In Isaiæ visione cum vidit Dominum sedentem super solum, quid intelligendum est quod ait : *Seraphini stabant super illud, sex atque uni et sex atque alteri. Duabus velabant faciem ejus, et duabus pedes ejus, et duabus volabant, et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus exercituum?*

Resp. In hac visione Joannes Evangelista Dominum Jesum Christum ab Isaiâ visum esse testatur, dicens : *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo* (Joan. xii, 41). Primum ergo hic queritur quomodo seraphini circa Domini thronum stantes pariter et volare dicuntur. Bene hoc sermone mystico propheta deprimit : quia Deo stare idem est quod volare, et in sublime exaltare : sedebit qui festinat obtulibus apparere divinis. Quod vero seraphini alis suis faciem operire indicantur, hoc ideo quia neque hominum quisquam, neque ulla creatura divinæ majestatis lumen contemplari, ut est, potest. Faciem ergo et pedes velant, eo quod nobis et ante mundum præterita, et post mundum futura celentur. Alæ quoque seraphini indicant divini ministerii velocitatem. Quæ ideo singulis sensæ sunt, quia ea tantum in mundo, quæ sex diebus sunt facta, conspiciunt. Quod vero alter ad alterum clamant, et dicunt : *Sanctus, sanctus*

sanctus Dominus exercituum, unam ostendunt divinitatem in mysterio Trinitatis.

Int. Quid respondendum est eis qui dicunt nobis : Quid fecerunt Judei, si credere non potuerunt? quia necesse fuit ut sermo Isaiae prophetae impleretur, dicentis : *Excavavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem illos (Isai. vi, 10).*

Resp. Propheta hoc praevidit, quia Deus hoc futurum esse praecevit. Neque enim potest ad peccatum compellere Deus, cui non potest placere peccatum. In his ergo non praedestinatio divina intelligenda est, sed praescientia. De hoc in Evangelio scribitur : *Propterea non poterant credere, quin iterum dicit Isaias : Excavavit oculos eorum, et induravit cor eorum, et reliqua (Joan. xii, 39).* Non poterant credere, ita dicitur, sicut et nos saepe aliqua dicimus non posse, quia volumus. Et de Pharaone scribitur : *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam (Exod. ix, 16).* Neque enim dixit, in hoc te feci, ut talis esses : sed in hoc te elegi et suscitavi, cum jam te talem ipse fecisses : Ergo et hic excavati eorum oculi, et induratum esse cor dicitur, quia jam seipsi hac excitate dignos effecerant. Excraet autem et indurat Dominus peccatorem deserendo et non adjuvando. Si cui autem sensus hic profundissimae quaestioni minus fecerit, contremiscat mecum, et dicat : *Judicia Domini abyssus multa (Ps. xxxv, 7)*, quia judicia Dei semper justa sunt, sed frequenter occulta.

Int. Quid est illud quod scribitur : *Sicut sponsa imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento (Isai. Lxi, 9)*? Quomodo idem sponsus et sponsa?

Resp. A capite ad corpus transitum fecit : *Caput enim Christus est, corpus Ecclesia (Eph. v, 25)*, sed tamen utrumque esse constat in Christo. Notanda vero et tenenda regula haec, quae in prophetis frequenter incurrit, generans ignorantibus obscuritatem, cum de capite ad corpus, aut de corpore ad caput se prophetae ordo convertit.

Int. *Caelum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum (Isai. Lxvi, 1)* : quomodo hoc intelligi potest, cum utique Deum incorporeum esse credamus?

Resp. Secundum consuetudinem elocutionis nostrae videtur habitum designare regnantis, ut intelligatur Deus vel habitare caelestia, vel subjecta habere terrena.

IN EZECHIELE.

Int. Qua causa scribitur : In die illa magna tribulationis nemo liberabitur, nisi Noe, Daniel et Job (Ezech. xiv, 14) : cum utique quando ista Ezechiel propheta dicebat, solus forsitan Daniel in corpore fuerit, duobus aliis jam tunc in pace dormientibus vel carnis nexibus absolutis?

Resp. In his tribus sanctis tria hominum genera significari videntur, quae liberanda in die illa magna tribulationis a periculis promittuntur. In Noe enim

A gubernatores Ecclesiae praefiguntur, in Daniele sancti continentiamque sectantes, in Job conjugati et justitiam diligentes.

Int. Quid significat illud quod dicitur in propheta : *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum (Ezech. xi, 19, et xxxvi, 26)*?

Resp. Durum cor et inobediens lapidei testificatione demonstrat : carni vero significatione cor molle ostendit, ac docile, et quod insinuatam possit recipere compunctionem.

IN PARALIPOMENON.

Int. Quid est quod scribitur in Paralipomenon : *Quae habitabat in Hierusalem in secunda (IV Reg. xlii, 14)*?

B *Resp.* In secunda scilicet parte. Ezechias enim secundum Hierusalem murum fecit, filiusque ejus Manasses tertium. Habitabat ergo haec, de qua scribitur in secunda parte civitatis.

Int. Arcam Domini, in qua erant duae tabulae Testamenti, quo ablatam esse credendum est?

Resp. Legimus in Paralipomenon, Josiam regem Juda, cum Hierusalem faceret Pascha Domino, ad levitas ita locutum esse : *Ponite arcam in sanctuario templi, quod aedificavit Salomon filius David rex Israel. Nequaquam enim cum ultra portabitis (II Par. xxxv, 3).* Hoc loco ita intelligere quidam volunt, quod Josias, praevidens captivitatem, arcam Domini in certum tamen locum curavit abscondi.

Int. Quid inter holocaustum et hostiam interest?

C *Resp.* Quod hostiae partem sacerdotes edebant : Holocaustum vero erat hostia integra atque perfecta, quia tota in oblatione sacrificii igni dabatur. Hostiae quoque pacificae appellabantur, quibus vesci populus solebat.

IN PSALMORUM LIBRO.

Int. Cum primus psalmus primis illis versiculis impium peccatorem haeticumque disceverit, quid sibi vult illa sub ipso psalmi fine conclusio, in qua ait : *Ideo non resurgunt impij in judicio (Ps. i, 5)*?

Resp. Psalmi hujus initium de discretionis merito, et fine de discretionis iudicii. In quo ostendit, quod homo absque dubio omnis resurgat, il est, justus, ut judicet, peccator ut judicetur, impius ut puniatur. Neque enim tunc judicabitur jam judicatus, secundum quod scriptum est : *Qui autem non credit, jam judicatus est (Joan. iii, 18).*

Int. Cum passio in Deum non cadat, quid est quod saepe in Scripturis *ira Dei et furor* dicitur (Ps. vi, 2)?

Resp. Scripturae consuetudo est, ut ira pro ultione ponatur. Est enim ira secundum hominem, vindicta secundum Deum, et furor secundum animum patientis, non secundum justitiam judicantis. Hinc et illud est quod ponitur in propheta : *Dominus creans mala (Isai. xlv, 7).* Mala ergo sunt juxta affectum ejus qui sustinet, non juxta aequitatem ejus qui decernit.

Int. Quid sibi vult illud quod frequenter in

psalmodum titulis inscribitur, *In finem, Psalmus A David (Ps. iv, v, vi, et alii)?*

Resp. Quod psalmi in fine mundi bonorum re-promissionem respiciant: vel quod ea quæ Judæi obtinere se posse in principio crediderunt, nos consequamur in Christo, quem venisse confitemur in fine.

Int. Quomodo intelligendum est quod scribitur: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Ps. xi, 7)?*

Resp. Casta dicuntur eloquia Domini ideo, quod nullo sint adulterata mendacio, et ad vicem argenti, quod examinatur igni septemplex, spiritus igni mundentur.

Int. Non congregabo, inquit, *conventicula eorum de sanguinibus (Ps. xv, 4)*: cum utique de sanguine magis Latinum sonasset, quam ob causam sanguinibus contra regulam Latinitatis scribitur?

Resp. In Græco αἱμάτων legitur plurali numero, sanguinem significans. Cujus proprietatis fidem, etiam in Latinum plurali numero translator expressit.

Int. Cum in psalmo (xv, 10) scriptum sit: *Non dabis semen tuum videre corruptionem*: quomodo iterum in alio psalmo scribitur: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem (Ps. xxxix, 10)?*

Resp. Descendere se in corruptionem Salvator prophætæ voce pronuntiat, dum clavorum configentium irruptione penetratur. Rursus non dedit Dominus sanctum suum videre corruptionem: quia corruptionem carnis Christus celeri resurrectione prævenit.

Int. Quid est quod dicit propheta de inimicis suis: *Adipem suum concluserunt (Ps. xvi, 10)?*

Resp. Adeps concluditur impiorum, cum impingenti sensu et incressati iniquitate recedunt vel a justitia, vel a præceptis Dei: et ideo dicit alio loco: *Egredietur ex adipe iniquitas eorum (Ps. lxxii, 7)*. Manna vero, id est, cælestis cibus tenuis est, et eorum aptus alimonix, qui subtilitate sensuum vident.

Int. Quid sentiendum est de hoc quod scribitur: *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum: saturati sunt porcina, et reliquerunt quæ superfuerunt parvulis suis (Ps. xvi, 14)?*

Resp. Supra petiit, ut Judæi a paucis dividerentur, id est, a justis: *quia multi vocati, pauci autem electi (Matth. xx, 16)*. Nunc autem hos ipsos prius absconditis divinæ legis instructos, porcina sua, id est, dogmatum postea immunditia saturatos, dum negant Christum, eandem impietatem dicit etiam ad suos posteros transmisisse.

Int. Qualiter intelligendum est: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (Ps. xviii, 3)?*

Resp. Dies diei eructat verbum, dum apostoli credentibus annuntiant Salvatorem. Nox nocti indicat scientiam, dum Judas Judæis doctrinam pravi

sensus infundit. Aut certe dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam: dum omni utique die et nocte annuntiatione fidelium verbum et scientia propagatur.

Int. *Virga tua et baculus ipsa me consolata sunt (Ps. xxii, 4)*: quæ hic intelligenda discretio est?

Resp. In virga correctio declaratur, in baculo consolatio.

Int. Cum animalia non absque sensu sint, quomodo in psalmo (xxxii, 7) dicitur: *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus?*

Resp. Quia in animalibus sensus est, in hominibus intellectus.

Int. Cum de jumentis, sicut *de bobus cura non est Deo (I Cor. ix, 9)*, quomodo psalmus (xxxv, 7) ait: *et jumenta salvabis, Domine?*

Resp. Homines appellat rationis capaces, jumenta rationis expertes. Salvandos vero confirmat illos per præsentem conversionem, hos per futuram conversionem.

Int. Qualiter accipiendum est quod scribitur: *Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero (Ps. xxxviii, 14)?*

Resp. Sensus hic de superioribus versibus manifestatur. Supra enim dixerat: *Quia advena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero, subauditur illud quod superius dixit, peregrinus. Cæterum manifestum est quod erit, qui se supra peregrinum appellando, patriam, in qua futurus sit, habere declarat.*

Int. Quid indicat illud quod legitur in psalmo: *In (Ps. xxxix, 8) capite libri scriptum est de me?*

Resp. Ex persona hoc dicitur Salvatoris, de quo scribitur: *In principio creavit Deus cælum et terram (Gen. i, 1)*, id est, in filio. Aut certe illud: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1)*.

Int. *Abyssus abyssum invocat, inquit, in voce cataractarum tuarum (Ps. xli, 8)*: quomodo istud intelligendum est?

Resp. Non immerito abyssus appellatur divinarum Scripturarum profundum, et ideo in voce cataractarum abyssus abyssum invocat, cum vetus Testamentum novum annuntiat, vel novum Testamentum vetus in testimonium vocat in vocibus prophetarum.

Int. Quid intelligendum est ex hoc quod scribitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii (Ps. xlii, 27)?*

Resp. Id est, quod temporum successione sint redditi pro patriarchis vel prophetis apostoli vel evangelistæ.

Int. *Frater non redimit, redimet homo (Ps. xlviii, 8)*: quid de hoc sentiendum est?

Resp. Quod non redemerit Moyses, redimet Christus.

Int. Quomodo accipiendum est illud quod David clamat ad Dominum, dicens: *Tibi soli peccavi (Ps. l, 6)?*

Resp. Soli peccatur Deo, quia utique ipse solus

sit absque peccato, ita justificatus vincit etiam, dum A tenditur esse completa. In qua nunc animalia, id est, gentes habitant atque consistunt.

Int. Quæ intelligentia est in hoc quod legimus : Si dormiatis inter medios ceteros, pennæ columbæ deargentatæ et posteriora dorsi ejus in specie auri (Ps. LXXVI, 14)?

Resp. In hoc loco de apostolis optat propheta, ut usque ad transitum perseverent, credentes in testamentis duobus. In columba autem Spiritus sanctus, in posterioribus occultior intellectus : in argento splendens historia Scripturarum, in auro interior vel pretiosior sensus ostenditur.

Int. Quid interior sensus eloquitur de hoc quod scribitur : Præquam producant spinæ vestræ rhamnum (Ps. LVII, 10)?

Resp. Id est, priusquam se peccata vestra consumment.

Int. Justus quemodo lavat manus suas in sanguine peccatorum (Ps. LVII, 11)?

Resp. Cum tribuitur vindicta de impiis, non hoc procurantibus sanctis : et post delicta atque exitum peccatorum, justorum clarius vita atque opera resplendent.

Int. Quomodo accipiendum est illud quod in psalmo (LVIII, 6) legitur : Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem?

Resp. Non tam maledicentis animo istud dicitur, quam correptionem emendationemque peccantium desiderantis : id est, ut in præsentis potius vita correpti, non abutantur divina patientia usque ad futuram pœnarum acerbiteriam.

Int. Semel locutus est Deus, duo hæc exaudivi C (Ps. LXI, 12) : quid hic intelligendum est?

Resp. Semel hic non ad numerum referendum est, sed ad firmitatem. Quæ autem sunt illa duo, quæ Domino adjacent? et posse omnia, et velle misereri. Et aliter : Semel locutus est Deus, id est, in lege. Nam in Evangelio non alia præcepit : quia non veni legem solvere, sed adimplere (Matth. v, 17)?

Int. Quid est quod scribitur : Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium (Ps. LXXV)?

Resp. Ignem et aquam persecutionem indicat atque martyrium. Aliqui hic aquam baptismum intelligendum putant, et ignem sanctum Spiritum, qui infusus peccata tanquam ignis exurat; et hinc est quod scribitur : Dominus Deus vester ignis urens est (Deut. iv, 24).

Int. Quid dicit illud quod legitur : Iter facite ei, qui ascendit super occasum; Dominus nomen illi (Ps. LXXVII, 5)?

Resp. Viam honorum actuum præparate illi qui supergressus est occasum morte devicta.

Int. Pluviam, inquit, voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, et infirmata est; tu vero perfecisti eam: animalia tua inhabitabunt in ea (Ps. LXXVII, 10): quis hujus loci sensus est?

Resp. Pluvia hic secundum litteram manna est, secundum anagogen mandata intelligenda sunt : quæ mandata vel lex, licet infirma videatur transgressionibus Judæorum, gratia tamen Evangelii os-

est, gentes habitant atque consistunt.

Int. Quæ intelligentia est in hoc quod legimus : Si dormiatis inter medios ceteros, pennæ columbæ deargentatæ et posteriora dorsi ejus in specie auri (Ps. LXXVI, 14)?

Resp. In hoc loco de apostolis optat propheta, ut usque ad transitum perseverent, credentes in testamentis duobus. In columba autem Spiritus sanctus, in posterioribus occultior intellectus : in argento splendens historia Scripturarum, in auro interior vel pretiosior sensus ostenditur.

Int. Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris, ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso B (Ps. LXXVII, 23) : quid hic sequemur?

Resp. Basan in Latino confusio sonat. Ergo Dominus nosmet de confusione convertit, quæ est in cruce ejus : in qua cruce sanguine pedem suum tinxit, clamantibus Judæis, ut crucifigeretur instinctu inimicorum, id est, dæmonum. Ab ipso autem Salvatore hoc totum venit, quia omnia hæc propria voluntate sustinuit.

Int. Quos illos accipiemus principes Zabulon, vel principes Nephtalim (Ps. LXXVII, 28)?

Resp. Petrum apostolum, vel Andream, qui ex iisdem tribubus sunt vocati, sicut et supra Benjamin nomine apostolum Paulum oportet intelligi.

Int. Quid indicat quod legitur : Posuerunt signa sua, signa, et non cognoverunt sicut in via supra summum (Ps. LXXIII, 5)?

Resp. Quod Babylonii victoria insolentes effecti, ita exposuerunt signa in Dei templo, sicut constitui in trophæo solent super fornices introitusque portarum.

Int. Quid est quod scribitur : Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ (Ps. LXXIII, 12)?

Resp. Judæam dixit, in qua Christus liberavit per crucem mundum : quam aliqui umbilicum terræ appellandum arbitrantur. Et aliter : Operatus est salutem in medio terræ, id est, in utero virginali.

Int. Quid est hoc quod legimus : Quia calix in manu Domini vini meri plenus est mixto, et inclinavit ex hoc in hoc : verumtamen fex ejus non est exinanita (Ps. LXXIV, 9)?

Resp. Calix Domini mixtus misericordia et iudicium : inclinatur ex hoc in illud, cum de misericordia in iudicium divina severitate transitur. Fex autem ejus non exinanitur, quia adhuc ultimum iudicii reservatur.

Int. Quæ significantia est quod scribitur : Et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi (Ps. LXXV, 11)?

Resp. Pulchre hic ostenditur quod Deus puritate mentis velut quadam festivitate lætatur.

Int. Vox, inquit, tonitruus tui in rota (Ps. LXXVI, 19) : quid hic sentiendum est?

Resp. Rotam hic ipsum dixit orbem terræ, eo quod intra ejusdem orbis rotam circumferant tonitrua mugitum.

Int. Quid intelligendum est de hoc quod scribitur : *Et percussit inimicos suos in posteriora* (Ps. LXXVII, 56) ?

Resp. Secundum litteram ulcerum illorum sit commemoratio, quibus sunt Allophyli in posteriora percussi. Secundum interiorē vero sensum perennantur inimici Dei in posteriora, cum in Domini iudicio puniuntur extremo.

Int. Quem significat dicens : *Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* (Ps. LXXIV, 14) ?

Resp. Aprum hic Vespasianum, ut quidam dicunt, vult intelligi, qui Judæos bello vastavit. Singularem ferum, Titum Vespasiani filium, qui Hierusalem oppugnatione consumpsit.

Int. Legimus in psalmo (LXXX, 9) : *Israel, si audias me, non erit in te Deus recens* : quomodo istud accipimus ?

Resp. Idola vel Antichritum refutandum esse pronuntiat. Christus autem Deus recens non erat, licet mundo per carnem nostris temporibus illuxerit. *Nam in principio erat apud Deum Deus Verbum, ipse creans hominem ad similitudinem Dei* (Joan. 1, 1 ; Gen. 1, 26), quique diversis vicibus atque temporibus Abrahamæ vel patribus nostris semper apparuit (Gen. xviii, 1).

Int. Qualiter accipiendum est quod psalmus (LXXXI, 1) ait : *Deus stetit in synagoga deorum* ?

Resp. Id est, in congregatione sanctorum; Dominus autem noster sanctos suos ut regni sui, ita etiam nominis sui participatione donavit. Unde et ad Moyse dicit : *Dedi te Pharaonem in Deum* (Exod. vi, 1). Compellantur ergo nomine Dei, quia appellentur et Filii Dei. Nec mirum pro illa ineffabili divinæ benignitatis indulgentia, si voluerit ut homo appellaretur Deus, cum Deus appellatus sit homo.

Int. Quid hic sentiendum est : *Justitia et pax osculatae sunt se* (Ps. LXXXIV, 11).

Resp. Quod se lex et gratia conjunxerint per mediatorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui fecit utroque unum (Eph. 1, 14) ?

Int. Qualiter accipiendum est quod legimus : *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob* (Ps. LXXXVI, 2) ?

Resp. Quod Dominus umbraculis synagogæ Ecclesiæ munimenta prætulert.

Int. Mater Sion dicet homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Ps. LXXXVI, 5), quid hic sequemur ?

Resp. Mater Sion, ut quidam volunt, Maria significatur, in qua natus est homo Christus, ipsius quoque matris creatur. Sciendum est tamen, melius et secundum Hebræum verius dici : Numquid Sion dicet homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus ? Et est sensus hic : quis hoc hominum nuntiare possit ? Sicut et illud : *Aut brachium Domini cui revelatum est* (Isai. LIII, 1) ? Ergo hoc dicit : quod nullus hominum ei nuntiare possit, quia salvetur Sion in homine qui natus sit in ea. Ipse autem

A est homo Altissimus qui fundavit eam. Et notandum quod etiam filius Altissimus appellatur.

Int. Quid hic intelligendum est, ubi scribitur : *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber* (Ps. LXXXVII, 5) ?

Resp. Christus utique inter mortuos liber : quia absque peccato inter peccatores apparuit.

Int. Quæ est terra illa oblivionis de qua dicitur : *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis* (Ps. LXXXVII, 13) ?

Resp. Rectissime appellatur oblivionis terra impiorum caro a Domino derelicta. Et aliter : terra oblivionis etiam in illo accipi potest quod dicit : *Quonium non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi* (Ps. vi, 1) ?

B *Int.* Quomodo juvenus aquilæ renovatur, secundum illud quod legimus : *Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua* (Ps. cii, 5) ?

Resp. Aquilæ dicuntur vi nimix senectæ implumes fieri, et nido relatæ vicissim pullis suis ministrantibus pasci, donec deterso senii vetero recipiant eum pennis usum volandi. Secundum anagogen autem juvenus nostra vel baptismo vel resurrectione renovatur.

Int. *Abyssus*, inquit, *sicut pallium amictus ejus* (Ps. ciii, 1) : quid hic sequemur ?

Resp. Non bene plerique arbitrantur abyssum hic amictum Dei appellari, cum potius amictum terræ dei ipse superiorum versuum ordo declarat, eo quod terra ipsa abyssu quasi quodam pallio circumfusa veletur.

C *Int.* Quomodo stant super montes aquæ ? quia scriptum est : *Super montes stabunt aquæ* ?

Resp. Utrique enim aut plenæ aquis nubes super montes dependent : aut cum in mari undæ ad montium instar excitantur.

Int. Quid sentiendum est in hoc quod legimus : *Draco iste quem formasti ad illudendum ei* (Ps. ciii, 26) ?

Resp. Draco iste diabolus est, sed ante fornicatus a Domino, quam in nomen diaboli voluntariæ nequitix transiret instinctu. Hunc propheta *Isaias* a (xi, 7) parvulus describit illudi.

Int. Qua ratione intelligendum est quod scribitur : *Ferrum pertransivit animam ejus* (Ps. civ, 18) ?

D *Resp.* Christus hic manifestissime designatur, eo quod resurgendo affigentium clavorem dolorem cruciatumque superavit. Potest hic ferrum et tribulatio duræ necessitatis intelligi, quia animam dixit : aliquando tamen anima in Scripturis pro præsentī vita appellatur, ut in Evangelio : *Nonne anima plus est quam esca* (Matth. vi, 25) ?

Int. Quid inter psalmum et canticum interest ?

Resp. Quod psalmi ex psalterio appellantur, ut vero canticum ex voce profertur : et quod canticum pro scientia, pro opere vero psalmus accipitur. Psalmus ergo ad actualem, id est ad practicam : canticum vero ad theoriam, id est, contemplativam refertur

Int. Juravit Dominus, nec pœnitebit eum (Ps. cix, A 4): quomodo juravit Dominus?

Resp. Jurare Domini est immutabiliter promittere. Recte igitur istud commutatio sermonis usurpat, eo quod promissio ejus sacramenti obtineat firmitatem.

Int. Quid indicat illud quod scribitur: De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput (Ps. cv, 7)?

Resp. Ad personam Christi ista referenda sunt, quia de torrente, id est, passione: in via, id est, in sæculo bibit propterea Deus exaltans caput ejus, donavit illi nomen quod est super omne nomen (Phil. II, 9; Ps. cxix et seqq.).

Int. Quindecim illi psalmi quam ob causam canticum graduum prænотantur?

Resp. Quindecim quondam gradibus, sicut ostendit historia, ascendebatur in templum: atque ideo hi psalmi quindecim cantici graduum inscriptione signantur, quod nos per quosdam profectus ad sublimia spiritalium rerum profectione perducant.

Int. Sagittæ, inquit, potentis acutæ cum carbonibus desolatorii (Ps. cxix, 4): quæ hujus versus intelligentia est?

Resp. Sagittæ potentis verba Domini sunt, quæ claritate ejus corda nostra configunt. Carbores vero desolatorii sunt, qui peccata dissolvunt, secundum illum carbonem Isaïæ prophetæ (vi, 6), qui ad labia ejus defertur, ut purget vitia, quæ contraxerat vel loquendo, vel ob timorem tacendo.

Int. Quid sibi vult quod scribitur: Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel (Ps. cxx, 4)?

Resp. Dormire interdum in Scripturis Dominus dicitur, cum in nobis potius fides dormit, et dormitantem infidelem relinquit. Nescit vero ille decesso quærentibus se, non novit dormire vigilantibus.

Int. Legimus in psalmo (cxi, 5) de Hierusalem: Cujus participatio ejus in idipsum: quid hic sequemur?

Resp. Quod diversæ partes unam constituent civitatem, vel diversa membra unum Domini corpus efficiant.

Int. Quid sentiendum est de eo quod scribitur: Forsitan pertransisset anima nostra aquam immensam (Ps. cxxiii, 5)?

Resp. Forsitan in Græco scriptum est ἄφα, quod Latine manifestius interpretatur putas, ut sit sensus iste: Putas pertransisset anima nostra aquam immensam, nisi Dominus fuisset in nobis?

Int. Quid est quod scribitur: Convertite, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro (Ps. cxxv, 4)?

Resp. Exsultantis animæ vox est, et ex vitiorum vinculis in libertatem conversionemque redeuntis, qua postulat, ut ita divinæ miserationis aspiratione ex peccatorum captivitate solvatur, sicut constricti glacie torrentes Austri tepore solvuntur.

Int. Qualiter intelligendum est illud: Ecce hereditas Domini filii merces fructus ventris: sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum (Ps. cxxvi, 3)?

Resp. De futuris se .bi loqui propheta significat, qui post illam sessionem surgendi tempus declarat. Idem posteaquam dederit dilectis suis somnum, ostendit quæ futura sit resurrectio illa sanctorum, dum dicit: Ecce hereditas Domini filii merces fructus ventris. Ipsa itaque Domini est hereditas in filiis, quam pro mercede fructus ventris indeptus est: quia salvator fructus est ventris, cujus utique merces est, ut ei gentes hereditas sint, quas per fidem generat in filios. Sagittæ autem apostoli recte appellantur, qui orbem terræ quasi volatu peragrantes, doctrina sua infidelium corda penetrarunt: quos filios excussorum, id est, prophetarum, optime propheta designat. Nam utique cum in prophetia sua excutiuntur prophetæ, quid aliud in illis nisi inventi apostoli manifestantur? Excussis itaque prophetis, quia apostoli generati sunt, recte appellantur filii excussorum.

Int. Quid est quod legimus: Sicut ablactatum super matre sua, ita retribuisti in anima mea (Ps. cxxx, 2)?

Resp. Animæ nostræ ablactatio est, cum ab ignorantia infantia ad perfectum cibum vitæ consummatione sensus erigitur. Igitur supra dixerat: Si non humiliter sentiebam, id est, humilia et terrena cogitabam: sed exaltavi animam meam, hoc est, sed ad cœlestia mente contendi: hæc mihi fiat retributio, ut animam meam intellectus consummatio consequatur.

Int. Beatus, inquit, qui restituet tibi quod tu restitisti nobis (Ps. cxxxvi, 8): quis hic intelligendus est?

Resp. Psalmus hic et de captivitate Judæorum cum in Babylonem ducti sunt, et de peccatoribus qui expulsi ab Ecclesia confusione traduntur, intelligi potest. Ille ergo secundum historiam, ut quidam opinantur, significat Cyrus rex, qui hanc restitutionem subversa Babylone restituit, et usque ad parvulos ejus illic omni interceione desævit. Interiore vero sensu, Babyloni vicem ille restituit qui eam captivam ducit, quæ se prius habuerat peccati lege captivam, et exordia vitiorum ad petram, quæ est Christus, cecidit.

Int. Sæpe in Scripturis dicitur: Confitebor tibi, Domine: qualiter hoc intelligendum est?

Resp. Non semper pœnitentiam videtur significare confessio. Nam confitebor interdum ponitur pro laudabo, vel pro gratias agam, vel pro glorificabo Dominum.

Int. Imperfectum meum, inquit, viderunt oculi tui: et in libro tuo omnes scribentur (Ps. cxxxix, 16): quæ hic significantia est?

Resp. Oculi Domini imperfectum nostrum vident, quia Deus hominem etiam priusquam formetur agnoscit. Et aliter: Imperfectum nostrum vident oculi Dei, quia cogitationes nostras etiam antequam perficiantur introspicit. In libro autem ejus scribentur omnes, quia omnes homines non absque ejus voluntate nascuntur, vel omnes voluntates nostræ apud eum plenissime describuntur. Sequitur autem: Die

replebuntur, et nemo in eis. Die, id est, Christo replebuntur, ac præter Christum nemo in eis erit qui, Deo pleni, ea quæ Dei non sunt recipere non possunt.

Int. Qui sunt pulli corvorum de quibus scribitur : *Et pullis corvorum invocantibus eum (Ps. cxlvi, 9)?*

Resp. Fideles filios significat de infidelibus procreatos.

Int. Quid indicatur in hoc quod legimus : *Ante faciem frigoris ejus quis subsistet (Ps. cxlvii, 17)?*

Resp. Tentationem per hoc frigus ostendit.

Int. Qua ratione appellantur ancipites illi sanctorum gladii de quibus scribitur : *Et gladii ancipites in manibus eorum (Ps. cxlix, 6)?*

Resp. Gladii ancipites dicuntur, quod in iudicio corpus atque animam punire simul possunt. Et aliter : quod puniant et supplicio præsentis pœnæ, et metu futuræ. Et hinc est illud quod in eodem psalmo (Vers. 1) canitur : *Cantate Domino canticum novum, quod qui mundi purgamenta creduntur, de nationibus ac regibus iudicabunt.*

IN PROVERBIIS SALOMONIS.

Int. *Cervus amicitiae et pullus gratiarum fabulentur tecum (Prov. v, 19) : quid hic sequimur?*

Resp. Cervum amicitiae accipiendum hic quidam putant Christum, totius dilectionis et charitatis magistrum. Pullum gratiarum Spiritum sanctum, qui sit omnium gratiarum, id est, charismatum distributor. Adinonemur ergo ex hinc, ut semper Christi vel Spiritus sancti solatia requiramus.

Int. Quid est quod scribitur : *Septies cadet justus, et resurget (Prov. xxiv, 16)?*

Resp. In sermone utique aut in cogitatione, cum labitur : aut certe intra septiformis spiritus gratiam, cum delinquit. Quidam propter septem dies, per quos vitæ humanæ cursus revolvitur, septies hic dictum esse confirmant : eo quod absque peccato vitæ istius cursus esse non possit.

IN ECCLESIASTE.

Int. Quid est quod in Ecclesiaste legimus : *Florebit amygdalum, et impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis : quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ (Eccl. xii, 5)?*

Resp. Tradunt per hæc humanorum membrorum fieri significantiam. Nam in flore amygdali canos capillos, in impinguatione locustæ tumorem pedum, in dissipatione capparitis concupiscentiæ frigus ostendit. Quæ cum seni in postremæ vitæ tempore accesserint, tunc necesse est in terram, id est, quasi in æternitatis suæ domum redeat. Bene tamen hæc æternitatis domus etiam illa futura terra accipitur, d : qua scriptum est : *Placebo Domino in regione vivorum (Ps. cxiv, 9).*

IN CANTICIS CANTICORUM.

Int. Quid est illud quod de Ecclesia scribitur : *Fusca sum et speciosa filia Hierusalem (Cant. i, 4)? Si fusca, quomodo speciosa?*

Resp. Quia ante examinationem sui Ecclesia pro diversitate in se consistentium hipartita est : in san-

ctis speciosa est, in peccatoribus fusca. Sicut et Hierusalem modo *sanctam civitatem (Matth. iv, 5)* Scriptura commemorat, modo *peccatricem (Matth. xxiv, 37).*

Int. Nomen fratruelis quid sibi vult in Canticis Canticorum?

Resp. Ecclesia, cujus nomine illic ad Salvatorem ista dicuntur, fratruem vocat Christum, qui sit filius synagogæ. Et quia Ecclesiam synagogæ sororem in sanctis nostri interdum sentire voluerunt, ideo secundo quondam Scripturæ elocutionem Christus Ecclesiæ fratruelis appellatur et sponsus.

CAPUT II.

De quæstionibus difficilioribus novi Testamenti.

IN EVANGELIO MATTHÆI.

Int. Quam ob causam in propheta evangelistæ *quatuor diversa animalium (Ezech. i, 5)* specie designantur?

Resp. Matthæus hominis retinet formam, quia a nativitate hominis orditur dicens : *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. i, 1).* Marcus leonis specie præfiguratur, eo quod ut leo ingenti intulit voce : *Vox clamantis in deserto : Parate viam Domino (Marc. i, 3).* Lucas annuntiat in vitulo, quod a sacrificiis vel a sacerdotio sumat exordium, dicens : *Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacharias (Luc. i, 5).* Joannes aquila prænotatur : quia spiritu evolans ad superna tamquam de sublimi profert dicens : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1).*

Int. Quomodo accipiendum est quod Dominus Jesus Christus *David filius (Matth. i, 1)* dicitur, cum utique natus non sit ex Joseph, qui ex David stirpe descendit?

Resp. In conjugium tunc Judæi secundum legem de consanguinitate proximas assumebant. Nec dubitandum est quod hac ratione etiam Maria ex eadem tribu veniens, sicut Joseph ex David stirpe descenderit, immo processerit. Ideo autem per generationem Joseph origo Mariæ significatur quia consuetudo Scripturarum est, virorum potius quam feminarum seriem in generatione contexere. Cujus Mariæ quia cognata, sicut legitur, fuit *Elizabeth (Luc. i, 36)*, quæ fuisse scribitur *de filiabus Aaron (Luc. i, 5)*, manifestissimum est, quod in Christo secundum carnem ex utroque genere convenerit, regum scilicet sacerdotumque successio.

Int. Evangelista Matthæus (i, 16) *Joseph gentium ex Jacob* dicit : et quomodo Lucas (ii, 23) eum *ex Heli* fuisse commemorat?

Resp. Ideo quod alter secundum naturam, alter ei secundum legem pater fuerit. Consuetudo namque apud Judæos ex lege erat, ut defuncti fratris uxorem ad suscitandum semen superstes frater acciperet. Jacob ergo atque Heli uterini fratres fuerunt : quorum superiore defuncto, posterior usus est ex lege conjugio. In eorum commemoratione Matthæus Joseph prosopiam per regiam originem texuit, Lucas generationem ejus sacerdotali successione deduxit.

Pater tamen Joseph secundum naturam haud dubie **A** laborum tuorum ego custodivi vias duras (Ps. xvi, 4)? Jacob fuit.

Int. Quare in Evangelio Maria Joseph conjux dicitur (Matth. i, 20)?

Resp. Consuetudo est Scripturæ, ut etiam sponsas appellet uxores.

Int. Quid est quod legimus: *Ipsæ vos baptizabit Spiritu sancto, et igni* (Matth. iii, 11)?

Resp. Quia per Spiritum sanctum vel peccata exuruntur in nobis, vel sanctificatio tribuitur, vel charitatis in passionibus tolerandis fervor accenditur. Aut certe quia Spiritu baptizati divino judicio examinabimur. Sunt qui dicant apostolos Spiritu sancto baptizatos esse, cum super eos ignis apparuit (Act. ii, 3).

Int. Qualiter accipiendum est *de columbæ* (Matth. iii, 16) illius corpore, in qua ad Salvatorem Spiritus **B** sancti patuit manifesta descensio: utrum ante jam fuerit, an ad tempus factum subito apparuerit?

Resp. Utique ad tempus ostensum. Nam ut signum visibile Spiritus sancti, qui erat invisibilis, monstraretur, verum quidem corpus columbæ illius per divinam potentiam, sed in tempore lactum, ad horam apparuisse, ac deinceps destitisse credendum est. Angeli vero cum se humanis offerunt oculis, creduntur, ut quorundam opinio est, ex isto crassiore aere, id est, vicino terris ad præsens corpus assumere. Porro autem vocem aliquam ita putantur exprimere, eum illis huic aeri ictus tamquam palato verbum sonum reddit.

Int. Justis promittitur regnum cœlorum, et quomodo etiam hoc dicitur: *Quoniam ipsi possidebunt* **C** *terram* (Matth. v, 4)?

Resp. Quia novum cœlum et nova terra (Apoc. xxi, 1) in futuro repromittitur justis, ut tunc cum Deo sicut angeli utrumque possideant.

Int. Cum dicat Salvator, *Tyrum et Sidonem penitentiam agere* (Matth. xi, 21) potuisse, si in eis divinarum apparuissent signa virtutum: quapropter illic facta non sunt, quæ salutem fuissent credentibus allatura?

Resp. Quia Dominus ac Salvator pro divina dispensatione non venerat, nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 24). Et quid quod non venerat nisi ad oves domus Israel? Quia inter reliquas usquequaque nationes specialius unum Israel Deum coluit: atque, ut ita dixerim, *peculiaris Dei quondam populus fuit* (Deut. vii, 6), ob merita Abrahamæ (Gen. xxii, 18) ac patriarcharum, vel David (Ps. cxxxii, 11): quibus Christus proprie repromissus, atque ex eorum stirpe descendens, inde ipsam carnem (Rom. i, 3), in qua terris apparuit, *assumpsit*. Sed tamen quia virtutes postea et in gentibus factæ sunt, ita testimonium hoc intelligi potest, ut ubi dicit, Non veni nisi, subaudiatur, prius: ut sic et testimonii veritas et misericordia Dei in universos prompta magis clareat.

Int. In Evangelio dicit Dominus et Salvator noster, *Jugum meum leve et onus meum leve est* (Matth. xi, 30), et quomodo legitur in psalmo, *Propter verba*

laborum tuorum ego custodivi vias duras (Ps. xvi, 4)?

Resp. Equidem manifestum est quod omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patiuntur. (II Tim. iii, 12): sed tamen diligentibus Deum quæ sunt dura in re præsentium, efficiuntur levia in spe futurorum.

Int. Quid intelligendum est loco illo, in quo scribitur: *Orate ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato* (Matth. xxiv, 20)?

Resp. Secundum historiam ita intelligendum est, ne fiat fuga vestra hieme, id est, ne in tribulatione fugæ temporis accumuletur injuria. Ne fiat fuga vestra sabbato: ne eo utique die quo habere requiem vacationemque consuestis. At vero secundum intellectum superiorem, ne fiat fuga vestra hieme **B** vel sabbato, ita accipi potest: ne vos fuga illa deprehendat, aut in peccatis argentes, aut bonis operibus otiantes.

Int. In eodem Matthæo (xxvi, 29) scribitur: *Dico autem vobis, Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum quo illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei*. Quid hic sequemur?

Resp. Regnum Dei, ut docti interpretantur, Ecclesia est: in qua quotidie bibit sanguinem suum Christus per sanctos suos, tamquam caput in membris suis.

Int. Quid causæ est quod dicitur: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis, et venientem in nubibus cœli* (Matth. xxvi, 64)? Et alio loco dicitur non visuros venientem in nubibus cœli, nisi in novissimo tantum die *plangentem omnes tribus terræ, et tunc videbunt Filium hominis in nubibus cœli* (Matth. xxiv, 30)?

Resp. Quia in hoc primo corporis, id est, Ecclesiæ adventu annuntiatur per manifestationem claritatemque signorum: ille vero alius adventus capitis est, id est, ipsius Christi. In illo adventu per membra sua Christus venit, in hoc per seipsum.

IN MARCO.

Int. Quid significat in Evangelio quod dicit: *Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab illo* (Marc. iv, 25)?

Resp. Verbi gratia, ut si fidem habens, charitatem non habeat, etiam ipsa fide careat, quam forte habere videbatur. Sicut Judæi per Scripturam divinam non intelligentes Christum, etiam ipsam quam se putabant tenere, Dei notitiam perdiderunt, et Filium non recipientes, etiam Patrem non habent.

Int. Marcus evangelista *tertia hora diei* Dominum significat esse crucifixum (Marc. xv, 25): et quomodo alius evangelista *horam sextam* qua crucifixus sit fuisse commemorat (Luc. xxiii, 44)?

Resp. Quia hic illam penè horam in scriptis suis retulit, qua vere crucifixus est. Atvero ille horæ anterioris tempus commemorandum putavit, quo de eo Judæis acclamantium judicatum est, quasi per anticipationem relationis ea hora crucifixus sit, qua jusus est crucifigi. Sed tamen in ipsa hac passione ejus sic tenere debemus, quod ita homo ille qui as-

sumptus sit, pro ejusdem voluntate pertulerit, ut verbum illud quod in principio apud Deum Patrem erat, inviolatum intemeratumque permanserit: ergo illud injuriæ obnoxium fuit, quod pro humana infirmitate susceperat: illud vero incorruptum mansit, quod divina æternitas possidebat.

IN LUCA.

Int. Quid est quod scribitur in Luca de Zacharia sacerdote, quod esset de vice Abia (Luc. 1, 5)?

Resp. Viginti quatuor sortibus in ministerium templi distributi fuerant sacerdotes (1 Par. xxiv, 7), ut ordine vicis suæ quisque sacerdotali fungeretur officio: in hoc ergo ordine octavam sortem Abia habuit, de qua vice Zacharias sacerdos fuit.

Int. Qui illi sunt qui in Scripturis sacris nomina antequam nascerentur acceperunt?

Resp. In novo Testamento, præter Salvatorem, solum legimus Baptistam Joannem: In veteri quatuor sunt, Isaac (Gen. xvii, 19), Ismael (Gen. xvi, 11), Salomon, vel Josias (III Reg. xiii, 2) qui ortu videantur juniores esse quam nomine.

Int. Ad adventum matris Domini, quomodo Joannes adhuc sensu carens in utero potuit exsultare materno (Luc. 1, 41)?

Resp. Hoc matris magis sensu vel gaudio a quibusdam factum aestimatur, ut etiam interioribus potuerit exsultare visceribus. Aut certe si hoc ad Joannem potius referre placet, inter miracula divina reputandum est, sicut et illud, cum vox asinæ in sonum sermonis erupit (Num. xxii, 28).

Int. In eodem Evangelio quid sibi vult illud quod legitur: Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per santa, vellebant discipuli ejus spicas, et manducabant confricantes manibus (Luc. vi, 1)?

Resp. Quidam hoc loco diem dominicum ita appellatum existimant, eo quod videatur secundus ab illa legali observatione sabbati, et primus sit evangelicæ gratiæ celebritate. Si cui autem hoc minus satisfacere videtur, quod diem ipsum magis sabbati fuisse contendat, quia scriptum sit de eo: Quid facitis quod non licet in sabbatis (Luc. vi, 1)? potest forsitan et ipse nihilominus dies sabbati ita ex hoc intelligi, ut nunc observatione nostra secundus sit, qui primus quondam fuerit observatione Judaica. Rectissime enim dies primus dies dominicus deputatur.

Int. Quomodo visionem illam in qua Dominus assumptis tribus discipulis glorificatus est, Lucas post octo, alii vero evangelistæ post sex dies subsecutam esse commemorant (Luc. ix, 28; Matth. xvii, 1; Marc. ix, 1)?

Resp. Lucas, qui, habito Domini apud discipulos sermone post octo dies, scribit visionem hanc discipulis ostensam, et eum diem quo Dominus locutus est comprehendit et eum quo Jesus glorificatus apparuit. Illi vero qui sex dies indicandos putaverunt, mediis tantum atque integris diebus annumeratis, quasi semiplenum primum illum diem postremumque tacerunt.

Int. Rursus in eodem dicit: Erunt enim ex hoc

A quinque in domo una divisi, tres in duo et duo in tres dividuntur; pater in filium, et filius in patrem suum; mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam (Luc. xii, 52). Quid est quod cum superius quinque videatur posuisse personas, sex in subsequentibus cum personarum significatione subjecti?

Resp. Mater et socrus eadem intelligi potest quæ per filiam et nurum duobus sit compellata nominibus: ac perinde et in subsequenti quinque videri potest numerus personarum.

Int. In parabola Lazari et divitis al quantæ quaestiones incurrunt. Aut quomodo dives in tormentis sit ante judicium (Luc. xvi, 19); aut quomodo digitus Lazari dicatur (Luc. xvi, 24); numquid corpora apud inferos sint; aut ipse aquam desideret; numquid sitim corporis sentiebat?

Resp. Hæc omnia secundum eos affectus loquitur, quos aliquando pro necessitate corporis gesserat. Cæterum ille ante judicium tormentorum sensus quasi pro loco custodiæ in quo erat accipiendus est: reis quippe ipsa custodia etiam ante judicium non est absque tormentis. In hoc quoque quod apud infernum Abraham vidit hæc subesse, a quibusdam ratio putatur, quod etiam omnes sancti ante adventum Domini nostri Jesu Christi ad inferna, licet in refrigerii locum, descendisse dicuntur. Alii opinantur locum illum in quo Abraham erat, ab illis inferni locis in superioribus constitutum, propter quod dicat Dominus de illo divite: Elevans oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham de longe; sinumque ipsius Abraham designari illius regionis quietem.

Int. Quomodo accipiendum est quod legimus: Regnum Dei intra vos est (Luc. xvii, 21)?

Resp. In unoquoque pro bonorum malorumque actuum discrepantia, aut Deus regnat, aut diabolus: quia necesse est cuius voluntatem opere procurat, ejus imperio videatur esse subjectus. Itaque si justus sunt quidam, Deus in his regnare dicendus est; diabolus, si injusti. Potest et fides regnum Dei dici, quia itur ad regnum, quia utique justus ex fide vivit: et per quam Christus habitat in cordibus sanctorum suorum (Heb. ii, 4; Eph. iii, 17).

Int. Quomodo in Luca latroni Salvator dicit: Hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiv, 43), cum utique die illo secundum hominem corpore in terra, anima apud inferos fuerit?

Resp. Potest forte hic pro paradiso accipi ille attributæ quietis locus, ubi Abraham esse cum Lazaro, in Evangelio Salvator ostendit (Luc. xvi, 22). Aut certe ita intelligendum est, quod hanc promissionem Dominus secundum effectum divinæ potestatis impleverit, quia ubique Deum esse noscedum est.

IN JOANNE.

Int. Quadraginta et sex anni, affirmantibus Judæis, secundum Evangelium Joannis (ii, 20), in ædificatione templi quomodo ostenduntur impleti?

Resp. Salomonem quidem septem tantum annis domum Domini ædificasse satis constat ex Scriptura

hoc dicente: *Ædificavitque eam in annis septem* (III Reg. vi, 38). Quadraginta vero sex anni in templi re-auratione ponuntur, quæ habita est in diebus Esdræ, post subversionem Hierosolymæ, captivitatemque Judæorum. Porro ipsa reparatio exædificandi templi diu tracta est, vicinis in circuitu nationibus opus assidua infestatione prohibentibus.

Int. Quomodo Salvator assumptum hominem duxit in cælum? aut quomodo cælum promittitur sanctis, cum dicat: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis qui est in cælo* (Joan. iii, 13)? Aut quomodo in cælo erat, cum adhuc esset in terra?

Resp. Secundum carnem in terra erat, secundum Deitatem cælo non deerat. Ideo et ipse ascendit qui descendit, quia licet assumpserit hominem, tamen homo et Deus, hoc est, Christus, una persona est; et utique cum ille sit caput, sancti autem membra sint, necesse est ut sequantur membra quo caput præcessit, ut sit in cælo Christi corporis plenitudo.

Int. Qualiter illud accipiendum est quod scribitur: *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum* (Joan. iii, 34)?

Resp. Hoc quidam de Filio proprie intelligendum esse confirmant: quia homines dum ali aliis plus minusve capiant, utique ad mensuram spiritum accipere videntur, juxta illud Apostoli: *Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum mensuram fidei* (Rom. xii, 6), etc. Christo vero unigenito suo, qui etiam dat, non est spiritus ad mensuram datus, quia in eo est omnis plenitudo divinitatis (Coloss. ii, 9).

Int. Salvator dicit: *Vos ascendite ad diem hunc, ego non ascendam ad diem festum istum* (Joan. vii, 8), et quomodo postea scribitur de eo: *Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum* (Joan. vii, 10)?

Resp. Veritas mendacium loqui non potest. Atque ideo non aliter a Jesu factum est, quam quod se pronuntiaverat esse facturum. Sænopegia solemnitas Judæorum non unum diem, sed plures dies solemnitate complectitur, sicut et Paschæ festivitas. Ergo quia dixerat, non ascendo ad diem festum hunc, utique ad diem festum ipsum, sicut prædixerat, non ascendit. Nam et sequitur in Evangelio: *Hæc cum dixisset ipse, hoc est, Salvator, mansit in Galilæa; ut intelligamus in ea quidem solemnitate, sed non eundem diem fuisse, de qua postea scribitur: Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum.* Potest et figurate intelligi hic dies festus, ad quem Salvator se non ascensurum esse professus est, ut in se mutandam festivitatem doceret.

Int. Qualiter sentiendum est de loco illo, in quo de Jesu Christo Salvatore nostro scribitur: *Nemo misit in eum manus, quia nondum venerat hora ejus* (Joan. vii, 30)?

Resp. Hora hæc non secundum mathematicos intelligenda est, sed potius hora illa qua ipse crucifigi, qua ipse pati vellet; et ideo nondum venerat hora ejus, quia nondum universa perfecerat, quia nondum

cuncta propositæ operationis impleverat, propter quæ homines terraque visitaverat.

Int. Quomodo intelligendum est quod Salvator dicit: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus* (Joan. viii, 44)?

Resp. Supra dixerat Dominus ad Judæos: *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, et postea: Vos ex diabolo patre estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, hic subaudiendum est, unusquisque vestrum, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus, id est, diabolus. Sunt qui ita disputant: Cum loquitur mendacium, id est, diabolus, de propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus, hoc est mendacii ipsius pater est, quia ab ipso videatur ortum esse mendacium; ut sicut Deus Filium veritatem genuit, ita et diabolus filium genuerit falsitatem.*

Int. Quomodo accipiendum est illud quo dicitur: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum, et vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 53)?

Resp. Prophetæ videntes appellabantur (I Reg. ix, 9), ideo quod S. Spiritus munere ea quæ cæteris erant clausa, quasi conscii futurorum videbant; inter quos et Abraham Christum vidit in spiritu.

Int. Dicitur in Evangelio: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit* (Joan. ix, 31), et quomodo Salvator in alio loco dicit: *Omnis qui petit, accipit* (Matth. vii, 8)?

Resp. Sunt qui ex hoc loco ita sentiunt: Ille, inquit, qui dixit peccatores non exaudiri cæcus fuerat, et plenam adhuc quasi infuso collyrio videre non poterat veritatem. Certum est autem divinæ misericordie aurem patere pulsantibus. Potest et hæc ratione intelligi quomodo Deus non exaudiat peccatores, ut etiam si exaudiantur ad impetrandam propriam salutem, non exaudiantur in signis.

Int. Deus et Salvator quid est quod in Evangelio Joannis dicit: *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant* (Joan. ix, 39)?

Resp. Non minima quæstio, sed nos breviter pro necessitate quid hic doctorum opinio habeat proferemus. Ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant: id est, ut hi qui se non videre consentientur et medicum quærunt, videant; hi vero qui se putant videre et medicum non requirunt in sua cecitate permaneant. Itaque in hoc judicium venisse se dixit, quo discerneret causam credentium et incredulorum. Ergo ut qui non vident videant, potest intelligi de gentibus qui visuri erant per fidem; et qui vident cæci fiant, accipi de Judæis potest, qui cæcabantur per propriam infidelitatem.

Int. Quomodo Salvator loquitur: *Pater major me est* (Joan. xv, 8), et alio loco dicit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30)?

Resp. Dominus Jesus ita verus homo ut verus Deus, de Patre Deo Deus, de matre homine homo, illud secundum hominem, hoc secundum Deum lo-

cutus creditur. Juxta quam rationem divinitatis atque humanitatis, etiam in reliquis quæ aut æqualitatem cum Patre, aut humilitatem ejus sonant, facile intellectus patebit.

Int. Quid mysterii continet locus ille ubi Dominus pedes discipulorum lavit (*Joan. xiii, 5*)?

Resp. In loco illo maledictum calcanei diluitur; quod diabolo incentore animæ nostræ gressus incurrebant (*Gen. iii, 15*). Primo enim morsibus ejus nostrum patebat calcaneum. Porro cum dictum est: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones (Luc. x, 19)*, maledictum illud abolitum est.

IN EPISTOLA AD ROMANOS.

Int. (*Rom. iii, 5*). Quæ intelligentia est capituli illius quo Apostolus proponit dicens: *Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus Deus est qui infert iram? (Secundum hominem dico.) Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tamquam peccator judicor, et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio justa est.*

Resp. Obscurissimus atque perplexus in Apostolo locus, et multis ad discutiendum proferendumque sensum verbis indigens; nobis tamen pro festinatione sermonis aretandus. Dixerat supra: Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Jam etiam adjecit: Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Illic de testimoniis quæ supra posuerat, nascentem eventilat quæstionem, et adjungit: Numquid iniquus Deus qui fert iram, id est vindictam? Secundum hominem dico, hoc est, secundum humanam elocutionem, quod quasi iniquum Deum appellaverat. Vel quod iram ejus dixerat, cujus passio in Deum non cadat. Absit: hoc est, absit ita credi, ut iniquum Deum esse dicamus: qui, si hæc ita sunt, iram infert delinquenti. Alioquin quomodo judicabit Deus mundum, nisi summa aequitate atque justitia? Deinde sequitur: Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius. Et hoc ita proponit, ut refellentis sit, non approbantis: quia si veritas Dei mendacio hominis indiguit, nec peccator tamquam peccator, judicabitur, et quæ blasphemabant in apostolos vera videbuntur. Ergo quid est quod dicit? Et si ex comparatione injustitiæ justitia clarescat, non ideo tamen homo injustus esse debet, ut Deus justus appareat. Damnatio eorum justa est, qui nos hæc affirmant dicere. Quid dicere? faciamus mala, ut veniant bona. Putabantur autem apostoli istud dicere apud eos qui male interpretabantur dictum apostolicum, illud utique: *Ubi abundavit peccatum superabundavit gratia (Rom. v, 20)*.

Int. Quid illud est quod legimus: *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro omnibus mortuus est? Vix enim pro justo quis*

moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori (Rom. v, 6).

Resp. Hoc est quod vult intelligi: Ille pro impiis mortuus est, cum vix quisquam reperiat mori velle pro justo. Nam pro bono, id est Christo, forsitan aliquis mori audeat. Illic etiam de se verecunde indicans quod pro Christo mori possit. Et aliter: Vix enim pro justo quis moritur. In veteri lege, in qua est pro mandatorum severitate justitia, vix pauci martyres sunt reperti: in novo autem instrumento, in quo est pro pietate præceptorum bonitas, innumerales martyres exstiterunt.

Int. Apostolus dicit de Deo Patre: *Sed pro omnibus nobis tradidit illum (Rom. viii, 32)*, id est, Filium, quid in hoc significat?

Resp. Traditioni acquievit. In sacris namque libris facere interdum Deus dicitur, in quibus faciendis videtur præstare patientiam. Alia quippe sunt quæ fieri Deus vult, alia quæ fieri sinit. Vult ergo fieri quod facta appareant esse meliora. At vero deteriora permissit, ut libertas humani constet arbitrii in qua arbitrii libertate bonorum malorumve sectatoribus divino judicio exhibeatur retributio justa meritorum.

Int. In hac eadem Epistola quid intelligendum est de hoc quod legimus: *Quis accusabit electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, immo qui resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis (Rom. viii, 33).*

Resp. Hæc in quibus sibi ipse respondit, quasi *εἰρωτεύων* legenda. Et est sensus iste: Nisi forte electos suos aut Deus qui justificat, aut Christus qui pro his est mortuus, condemnabit. Minime utique, qui etiam interpellat pro nobis. Hoc est quod dicit: Nemo condemnabit electos.

Int. Quid sentiendum est in hoc loco in quo Apostolus loquitur: *Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, et reliqua (Rom. ix, 3)*?

Resp. Anathema interdum, ut et hic, occisionem interfectionemque significat. Ergo hic Apostolus perire optat in carne, ut alii salventur in spiritu. Et aliter: Ita hic Apostolus vim nimix charitatis expressit, exoptans si fieri possit a Christo anathema esse pro fratribus, sicut et Moyses qui cum pro populo suo Deum peteret, ait: *Et nunc, Domine, siquidem dimittes illis peccata illorum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti (Exod. xxxii, 31)*.

Int. Idem loquitur de Deo: *Ergo cui vult miscretur, et quem vult indurat (Rom. xii, 8)*: quid hic sequimur?

Resp. Induratur cor Deo, dum criminum pœna differtur.

Int. Rursum ipse affirmat dicens: *Quod querebat Israel non est consecutus: electio autem consecuta est, ceteri vero excæcati sunt (Rom. xi, 7)*: quis hujus rei sensus est?

Resp. Non quia Deus illum volentem aspicere cæcitate perentia: quia omnes, sicut scribitur, *vult salvos fieri (1 Tim. ii, 4)*: sed illos qui seipsos excæca-

verant, pro retributione malitiæ dicitur tradidisse A [Al. tradere], dum deserit. Tradere enim Domini est relinquere.

Int. Qualiter accipiendum est illud quod scribitur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeris super caput ejus (Rom. xii, 20).

Resp. Hoc est, ignem compunctionis congeres, cum bona pro malis reddes. Et aliter: Non quod hoc animo inimicus pasci debeat, ut carbones ignis super caput ejus dum pascitur congregentur; sed quod inimicus ille cum bona pro malis recipit, si nulla malitiæ suæ pœnitentia commovetur, ipse sibi potius carbones ignis super caput suum congerat.

Int. Cum potestas non sit nisi a Deo, sicut Apostolus dicit (Rom. xiii, 1), cur non omnes bene accipi B eam administrantes reperiuntur?

Resp. Quia et vitam hanc omnes æqualiter a Deo capiunt, nec tamen omnes æqualiter vivunt.

I AD CORINTHIOS.

Int. Omne, inquit, peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (I Cor. vi, 18): quid hic sentiendum est?

Resp. Quod cætera peccata per corpus extrinsecus admittantur, fornicatio sola in corporis passionibus administretur.

Int. Qualiter locus ille accipitur in quo scribitur: Numquid domos non hobetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent (I Cor. xi, 22)?

Resp. Apud Corinthios quondam, sicut aliqui asserunt, prava invaluerat consuetudo, ecclesias passim dehonestare conviviis, in quibus vescebantur ante Dominicam oblationem, quam post cœnam noctibus inferebant: cumque divites ebrii ad Eucharistiam venirent, vexabantur inopes fame. Mos vero iste, ut refertur, de gentium adhuc superstitione veniebat. Unde etiam quibusdam locis per Ægypti rura, vel Syriæ, die sabbati nocte post cœnam dicitur ad ecclesiam convenire.

Int. Cujusmodi propheta est de qua scribitur: Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, occulta enim cordis ejus manifesta fiunt (I Cor. xiv, 24).

Resp. Prophetiæ genus duplex est: doctrinæ nunc, aliud divinationis. Sed divinatio præteritis temporibus magis viguit, doctrina præsentibus. Occulta autem cordis ejus manifesta fiunt, dum in Ecclesia prophete tante doctore conscientia compungitur audientis.

Int. Quid est quod scribitur, traditurus Filius regnum Deo Patri (I Cor. xv, 24)?

Resp. Traditurus quidem, sed tamen non ita traditurus, ut careat. Traditio autem regni nostra propectio est, tunc cum esse ex integro Filii metuerimus in Patris regno.

Int. Quid sibi vult illud quod scribitur: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur (I Cor. xv, 51)?

Resp. Id est, non omnes in gloriam immutabimur, quia resurrectio et incorruptio communis est omnium, immutatio autem ad gloriam proprie justorum.

II AD CORINTHIOS.

Int. Apostolus dicit: Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo: eum qui non roverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso (II Cor. v, 20): quid hic sequimur?

Resp. Reconciliamini, inquit, Deo, qui Christum fecit hostiam pro peccato. Peccatum vero appellari ipsam hostiam, si in veteri Testamento requiras, invenies. Potest istud et ita intelligi, factum hostiam pro peccato Christum, quia Filium suum misit in similitudine carnis peccati.

Int. Datus est, inquit, mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizat (II Cor. xii, 7): quomodo istud accipiendum est?

Resp. Dicunt quidam Apostolum sæpe dolore capi, tunc esse vexatum. Melius autem puto ita accipi, ut colaphizatus in illis passionibus intelligatur, quas enumeravit ipse, dicens: Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, etc. (II Cor. xi, 25). Stimulum ergo carnis appellat tribulationem carnis; et angelum Satanæ illum quo quasi immissore tanta illa pateretur ostendit.

AD EPHESIOS.

Int. Quomodo intelligendum est hoc quod Apostolus scribit, quod proposuerit Dominus in dispensationem plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra sunt in ipsum (Eph. x)?

Resp. Vere mirum est quid nunc reparetur in cælo. C Reparatur ergo secundum opinionem quorundam, illa quæ cum principe suo cecidit angelorum portio, per augmentum societatemque sanctorum; de quibus scribitur: Sed sunt sicut angeli in cælo (Matth. xxii, 30). Reparantur quoque omnia in terra, cum etiam in locum deficientium Judæorum admittuntur credentes ex gentibus. Et aliter: Instaurantur quæ sunt in terra, dum nos per Mediatoris nostri sanguinem conciliationemque reparamur. Reparantur cœlestia, cum de salute nostra gaudium nascitur angelorum.

Int. Quid est quod Apostolus loquitur de Deo Patre: Ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur (Eph. iii, 15)?

Resp. Quia cum ille nobis Pater primus et verus D sit, ab illius nomine derivatur quando alii patres appellantur.

Int. Quomodo Apostolus dicit: Honora patrem et matrem, quod est mandatum primum (Eph. vi, 2), cum in mandatis, ut quidam ordinant, quarto sit loco?

Resp. Aliqui de hoc ita disserunt dicentes: Tria illa mandata quæ superiora sunt, omnia ad Deum pertinent, septem sequentia ad hominem; et tria illa ad Deum pertinentia in una legis talis tabula tenebantur, in alia vero tabula præcepta illa crant quæ ad hominem pertinebant. Hoc itaque mandatum in septem mandatis quæ ad proximum pertinent, primum est. Alii vero qui hoc mandatum non quarto; sed quinto loco, quod et nos probamus, esse confir-

mant, ita de hoc disputant : Decalogum ipsum totum, A quia in illa prima lege conscriptum est, recte primum mandatum appellari, quod utique primum faciat ordo, postea aliorum in lege consequens præceptorum. Item ex hoc aliter : *Honora patrem et matrem, quod est mandatum primum*, et subiungit, in promissione. In qua promissione? *Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram (Exod. xx, 12)*. Igitur in mandatis hoc est primum mandatum, quod habeat, quam supra divinus, promissionem.

Int. Quid sibi vult illud quod scribitur : *Spiritum nolite extinguere (1 Thess. v, 19)*?

Resp. Extinguere, id est fugare per opera iniquitatis. David inquit : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Ps. l, 15)*.

Int. Sequitur paulo post in eodem : *Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventum Domini nostri Jesu Christi serretur (1 Thess. v, 23)* : quid hic intelligendum est?

Resp. Spiritum hic dicit utique illum sanctum, de quo supra dixerat : *Spiritum nolite extinguere*. Qui quidem cum in substantia sua non possit extinguere, extinguatur in nobis, cum auferatur a nobis. Dum namque ejus vel gratia in hominibus sicut earum virtutibus accenditur, ita eorum vitis extinguitur. Alii asserunt spiritum hic accipiendum esse animæ ipsius intellectum atque sapientiam. De quo alio loco idem Apostolus dicit : *Et ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei (Rom. vii, 16)*. Hoc est, quod ille Spiritus sanctus huic intellectuali spiritali nostro testimonium reddat, quod sumus filii Dei. Alio quoque loco Apostolus loquitur : *Psallam spiritu, psallam et mente (1 Cor. xiv, 15)*. Illic spiritum pro voce ponens, et voce dicit pariter et mente psallendum.

AD COLOSSENSES.

Int. Quid intelligendum est in capitulo illo, in quo ad Colossenses scribitur : *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis (Coloss. ii, 20)*? Et reliqua.

Resp. Perstringamus, ut possumus, locum summis obscuritatibus involutum. Disputat contra eos qui ex Judæis Christiani, propriis contendebant caeremoniis inhærere. Supra enim dixerat de improbabili eorum observantia in cibo et potu; et quod neomeniæ eorum et sabbata umbram futurorum prætulissent (Col. ii, 16). Rursum in consequentibus dicit : *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis?* Id est, dijudicatis dicendo : *Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis, que sunt omnia in interitu ipso usu suo* (id est, dum assumuntur intereunt), *secundum præcepta et doctrinas hominum : que sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori*. Doctrinas hominum dicit, quia præcepta ipsa carnaliter intelligant, præcipientes in lege prohibita non mandari : sed hoc, sicut ipse subiungit, in superstitione et humilitate supervacua, et in corporis afflictione, cui utique corpori non par-

catur, vel per ejusmodi abstinentiam vel per circumcisionem. Sequitur autem : *Non in honore aliquo ad saturitatem carnis, ergo hoc est quod vult intelligi* : Omnes ille observationes, licet in observantia aliquam sapientiæ præferre videantur figuram, quia putentur legem præceptorum tenere, tamen in superstitione sunt, non in aliquo honore Dei, sed ad expleendam voluntatem observantiæ carnalis.

I AD TIMOTHEUM.

Int. Quæ singularum rerum est accipienda discretio in his quas Apostolus profert dicens : *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones (1 Tim. ii, 1)*.

Resp. Obsecrationes fiunt pro peccatis præteritis et præsentibus; orationes pro adipiscendis quæ speramus; postulationes cum pro aliis intervenimus; gratiarum actiones cum ea quæ poscimus impetramus, vel certe cum pro immensis Dei beneficiis gratias laudesque referimus.

Int. Locus ille quomodo accipiendus est, in quo scribitur : *Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem et subsejuntur (1 Tim. v, 24)*?

Resp. Supra dixerat, *adversus presbyterum accusationem non recipiendam, nisi sub duobus et tribus testibus (1 Tim. v, 19)*; et paulo post addidit : *Quorundam hominum peccata sunt præcedentia ad iudicium, utique dum omnibus nota sunt; quædam autem et subsequantur, utique dum postea in iudicio comprobantur*. Quod si istud aliqui in iudicio Dei magis accipiendum putant, potest ita intelligi : Præcedere ad iudicium illa peccata quæ ante hic nausquisque commiserit; subsequi vero illa, quibus nos quidem causas dedimus, sed jam post transitum nostrum consummata intelliguntur. Ergo subsequuntur nos in iudicio hujusmodi peccata, si, verbi gratia, cui inopiæ nos causas attulimus, fame post obitum nostrum atque egestate consumptus sit.

II AD TIMOTHEUM.

Int. *Alexander ærarius multa, inquit, mala mihi ostendit : reddet ei Dominus secundum opera ejus (1 Tim. iv, 14)*. Et item : *Percutiet te Dominus, paries dealbate (Act. xxiii, 3)* : quomodo hæc intelligenda sunt?

Resp. Percutiet te, inquit, non percutiat; et rursum reddet, non reddat. Unde fit ut non tam malevolentis animo dicta esse videantur, quam iudicium Dei atque vindictam denuntiantis. Item aliter : Et si per administrationem prophetiæ immundo animo maledicat propheta, ut illud : *Obscurentur oculi eorum ne videant (Ps. lxxvii, 21)*; dicit quid eorum meritis debeatur. *Quia omnis prævaricatio et inobediencia accipit justam operis atque mercedis retributionem (Heb. ii, 2)*.

AD HEBRÆOS.

Int. Quid in hoc sequimur quod Apostolus dicit : *Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus (Heb. xi, 21)*?

Resp. Sceptri significatio est accipienda per virgam, et per hoc regni potestatisque fastigium in que

Christus intelligitur adoratus, qui videlicet futurus erat regni Hebræorum caput.

IN ACTIBUS APOSTOLORUM.

Int. Quid indicat illud quod legimus: *Sabbati habens iter* (Act. 1, 12), id est, mille passus?

Resp. Sabbato enim usque ad montem Oliveti ire Judæis licitum erat: vel certe sicubi fuissent, tanto spatio deambulandi licentiam præsumebant.

Int. Spiritus sanctus quomodo ante ascensionem a Salvatore secundum evangelistam Joannem apostolis insufflatur (Joan. xx, 22), cum secundum Actus apostolorum post decimum ascensionis diem in apostolos missus sit (Act. 11, 1)?

Resp. Multæ sancti Spiritus gratiarum donationes sunt, secundum illud quod Apostolus dicit: *Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, etc.* (I Cor. xii, 8). Igitur ante ascensionem gratiam sancti Spiritus acceperunt, qua possint peccata dimittere, et baptizare, et credentibus Spiritum adoptionis infundere; secundum quod tunc cum eis a Salvatore spiritus insufflaretur, dictum fuerat: *Quorum remisistis peccata, remittentur eis; et quorum retinueritis, retenta erunt* (Joan. xx, 22). At vero post ascensionem multo majorem sancti Spiritus gratiam perceperunt in operatione virtutum, et gratia sanitatum, et diversarum perceptione linguarum: juxta illud quod eisdem eodem promissum fuerat die, ut baptizarentur Spiritu sancto, et induerentur virtute (Act. 1, 5), qua Evangelium Christi universis gentibus possint prædicare. In hac ergo perceptione sancti Spiritus secundum Dominicæ gratiæ distributionem apostolorum demonstratur profectus, non compugnantium diversitas Scripturarum. Et aliter, quare bis datus sit Spiritus sanctus, egregie quidam doctor exposuit dicens de eo quem primum hic Salvator per seipsum dedit, et de cælis postea misit, ut significaretur dilectio proximi et dilectio Dei, quæ in cordibus sanctorum per Spiritum sanctum diffunditur (Rom. v, 5), qui datus est ad evangelizandum Dei verbum. Per quod apostoli sese in orbis partes intulerunt, quantum narrat historia, Bartholomæus in Indus, Thomas tetendit in Parthos, Matthæus Æthiopes, Andreas Scythas prædicatione mollivit, Joannem Asiam divino sermone corripit, Petrus Cappadociam atque Galatiam, Bithyniam pariter et Pontum, provinciasque confines, dum Judæis prædicat, circuit: postremo Romam illustraturus accessit. Paulus ab Hierusalem usque Illyricum cum Evangelio replevisset (Rom. xv, 19), tam innumeras ac dispares nationes præceptis tamquam armis victor edomuit.

Int. Cum in Actibus apostolorum primum legatur: *Viri autem qui comitabantur cum eo*, hoc est cum Apostolo, *stabant stupentes, audientes quidem vocem, neminem autem videntes* (Act. ix, 7), quomodo postea Apostolus dicit: *Et qui nec audierant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus qui loquebatur mecum* (Act. xxii, 9)?

Resp. Superius ubi audisse vocem referuntur a

A Deo, non vocem, sed inconditum sonum vocis acceperunt, ut eos postea dicat vocem non audisse, id est, expressam verborum significantiam, qua possint intelligere quod sonabat. Ac perinde idcirco diversa vice et audisse referuntur, quia quantum ad sonum pertinet, audierunt; quantum ad verba, non audierunt.

Int. Quare prius *communis cibus* vocabatur, qui putaretur immundus?

Resp. Quod contra interdictum tunc Dei in commune cæteris pateret hominibus, qui in ciborum discretionem legis observantiam non tenebant, per quam Judæi partem Dei se esse jactabant. Purificatus est autem etiam Domino dicente ad Petrum: *Quæ Deus purificavit, ne tu commune dixeris* (Act. x, 15).

Int. Quid illud est quod in Actibus apostolorum, *duodecim illi qui Joannis baptismo baptizati fuerant, baptizantur a Paulo* (Act. xix, 4)?

Resp. Hoc idcirco, quia non in nomine Trinitatis baptizati erant. Baptismum enim Joannis licet in eum qui venturus est, baptizaret, tamen proprie Joannis Baptismum dicebatur. Unde et ab hæreticis venientes non rebaptizantur a nobis, si baptizatos constat in nomine Trinitatis: nisi impositio tantum manus ad fidem rectam conversis adhibetur, ut per hanc sancti Spiritus suscipiatur infusio.

IN EPISTOLA JACOBI.

Int. Quomodo dicitur: *Deus intentator malorum est, et ipse neminem tentat* (Jac. 1, 13); cum nihilominus scriptum sit: *Tentat vos Dominus Deus vester* (Deut. xiii, 3)?

Resp. Tentatio Domini probatio appellatur. Neque enim ille quemquam tentat in passionibus, sed a concupiscentiis nostris illa tentatio est, cum humiliati dejicimur. A Domino est tentatio, cum probat et glorificamur, et ideo Dominus intentator malorum est.

IN EPISTOLA JOANNIS.

Int. Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem (I Joan. iv, 18), cum rursus scribitur: *Timor Domini castus permanet in sæculum sæculi* (Ps. cxviii, 4)?

Resp. Quisquis Deum diligit, utique absque Deo esse formidat. Hic est timor Dei, qui permanet in sæculum sæculi. Igitur timor hic de perfecta Domini charitate descendit; at vero alius timor ille de temporariis rebus nascitur: quarum sæpe amissionem veremur. Hunc timorem foras mittit divinæ perfectio charitatis.

Int. Item in Epistola sua Joannes ponit: *Tria sunt quæ testimonium perhibent, aqua, sanguis, et spiritus* (Joan. v, 8): quid in hoc indicatur?

Resp. Simile huic loco etiam illud mihi videtur, quod ipse in Evangelio suo de passione Christi loquitur dicens: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua; et qui vidit, testimonium perhibuit* (Joan. xix, 34). In eodem ipse de Jesu supra dixerat: *Inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix, 30). Quidam ergo ex hoc ita disputant: Aqua baptismum, sanguis videtur indicare martyrium, Spiritus vero ipse est qui per martyrium transit ad Dominum. Plures tamen hic ipsam inter-

pretatione mystica intelligunt Trinitatem, eo quod perfecta ipsa perhibeat testimonium Christo: aqua Patrem indicans, quia ipse de se dicit: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ (Jer. II, 13)*; sanguine Christum demonstrans, utique per passionis cruorem; spiritu vero sanctum Spiritum manifestans. Hæc autem tria de Christo testimonium ita perhibent, ipso in Evangelio loquente: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso; et testimonium perhibet de me qui misit me Pater (Joan. VIII, 18)*. Et item: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (Joan. XV, 16)*. Perhibet ergo testimonium Pater, cum dicit: *Hic est Filius meus dilectus (Matth. III, 17)*; Filius, cum dicit: *Ego et Pater unum sumus (Joan. X, 30)*; Spiritus sanctus, cum de eo dicitur: *Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam venientem super se (Matth. III, 16)*.

Int. Quid est quod rursus in Epistola sua profert esse pro quo non debeat orari peccatum usque ad mortem (I Joan. V, 16)?

Resp. Utiq; usque ad mortem peccat ille peccator, qui in hujus temporariæ vitæ cursu penitentiam non agit. Hac ratione illud quoque oportet intelligi: *Qui autem blasphemaverit in sanctum Spiritum, non remittetur ei, neque hic neque in futurum (Matth.*

II, 32). Blasphemat enim qui divinis promissis, Spirituique sancto minime credens, in quo est remissio peccatorum, reconciliari Deo in hac vita per satisfactionis opera detrectat.

Int. Quid significat quod in eodem legimus, *mundum in malignum esse positum (I Joan. V, 19)*?

Resp. Non quod a Deo mundus in maligno sit positus, sed quod vitia hominum in mundo viventium sint maligna. Hoc modo etiam illud patebit quod scriptum est: *Quia dies mali sunt (Eph. V, 16)*.

IN APOCALYPSI.

Int. Qui sunt illi septem spiritus Dei, qui in Apocalypsi (I, 4) commemorantur?

Resp. Illi sunt quos et propheta Isaias enumerat: *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et pietatis, spiritus scientiæ et veritatis, spiritus timoris Dei (Isai. XI, 2)*. In quibus tamen spiritualia opera significantur. *Omnia autem illa operatur unus atque idem spiritus (I Cor. XII, 11)*.

Et quidem hæc de opinionibus doctissimorum virorum exigenti tibi a me prolata sunt. Si quis tamen in prædictarum quæstionum disputationibus attulerit quæ magis probentur, reprehendens pertinaciam quæ in plerisque esse solet, non abnuo me secutorum esse meliora.

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO AD SALONIUM.

Quoniam, fli charissime, superiore libro propositionibus tuis se retulit crebra responsio, et ve-teor, ne assidue interrogationes, ut fit plerumque, legenti generent ex satietate fastidium; meo nunc nomine ea quæ spondideram opus variaturus, adnectam: singulæ quæque, ut ordine ipso magis clarescant, per species suas dividens, ac titulis suis subdens. Et primo veniam ad Hebræorum nominum interpretationem, e quibus certa quæque et celebriora brevitate causa ponam.

CAPUT PRIMUM.

Hebræorum nominum interpretatio.

Adonai, in Latinum sonat Dominus. Sabaoth, exercituum sive virtutum; aut, ut aliqui volunt, omnipotens Jesus, Salvator. Nazarenus, sanctus sive mundus. Messias, unctus, id est, Christus. Michael, quis sicut Deus. Gabriel, fortitudo Dei. Raphael, medicina Dei. Adam, homo, sive terrigena. Eva, vita, sive calamitas. Miror unde apud Hebræos interpretatio hujus nominis tam diversa sit: nisi forte ideo, quod eadem et edendo homini vitam attulerit, et transgrediendo calamitatem. Aut quod mulier aliis interdum vita, aliis est calamitas. Abel, luctus, vel miserabilis. Cain, possessio, vel lamentatio. Enoch, dedicatio. Mathusalem, mortem suam misit. Noe, requies. Sem, nominatus. Cham, callidus. Japheth, latitudo. Loth, declinans, sive unctus. Melchisedech, rex justus. Abram, pater ex-

Celsus. Abraham, pater videns populum, vel pater multarum, scilicet gentium. Sarai, princeps mea. Sara princeps. Notandum quod utrisque nominibus, scilicet Abrahæ et Saræ tantum a litteram Dominus addiderit, quæ tamen apud Hebræos per e legitur. Agar, advena, vel conversa. Ismael, auditio Dei. Isaac, risus; non tamen, ut quidam putant, ideo sic appellatus, quia Sara riserit, sed quod Abraham, qui tunc utique prior risisse indicatur. Rebecca, patientia, sive quæ multum acceperit. Jacob, supplantator. Israel, vir videns Deum, sed melius princeps cum Deo. Lia, laboriosa. Rachel, ovis, vel videns Deum. Ruben, videns filios, sive videns in medio. Simeon, audiens tristitias. Levi, oppositus, sive additus. Juda, confitens, sive glorificans. Zabulon, habitaculum pulchritudinis. Isachar, est merces. Dan, judicium, aut judicans. Gad, tentatio. Aser, latitudo, sive beatus. Nephtalim, conversantes. Benjamin, filius dexteræ. Ephraim, frugifer, sive ubertas, vel auctus Latine. Manasse, oblitus. Esau, rubens, sive cervus lapidum. Cedar, tenebræ, vel mœror. Job, magus, vel dolens. Amalech, populus lambens, sive restinguens. Moyses, assumptio, vel liniens. Aaron mons fortitudinis. Pharaon nudans eum, sive dissipator ejus. Sed Pharaon nomen est non hominis, sed dignitatis: sicut et apud nos Augusti appellantur reges, cum propriis nominibus censeantur. Pharaon tamen ille submersus in mari Rubro proprio vocabulo Centres vocitatus est. Josue,

salvator. Athoniel, tempus ejus Dei, vel responsio Dei. Aod, gloriosus. Semegar, nomen adveniens, sive ibi colonus. Barach, fulgurans. Delbora apis vel loquax. Gedeon, tentatio iniquitatis eorum. Abimelech, pater meus rex. Thala, vermiculus ad tincturam vel coccinum. Jair, illuminans. Jepte, aperiens, vel apertus. Esebon, cogitatio, sive cingulum mœroris. Achilon, vivens Deo, vel videns Deum. Abdo, servus ejus. Sampson, sol eorum, vel solis fortitudo. Dalila, paupercula, vel situla. Eli, Deus meus. Samuel, nomen ejus Deus. Saul, expeditus, sive petitio. Jassai, insultu holocaustum, vel sacrificium. David, desiderabilis, sive fortis manu. Jonathan, columbæ donum, vel Domini donum. Absalom, pater pacis. Salomon, pacificus. Idem Ecclesiastes, id est, concionator, Idem et Idida, id est, dilectus Domini. Robuam, latitudo populi. Abia, pater Dominus. Asa, tollens, sive, sustollens. Josaphat, Domini judicium. Joram, qui est excelsus, sed melius sublimatus. Ochozias, apprehendens Dominum. Athalia, tempus Domini. Joas, sperans, sive temporalis. Amasias, populum tollens. Azias fortitudo Domini. Azarias, auxilium Domini. Jotham, perfectus. Ahas, apprehendens. Ezechias, fortitudo Domini. Manasses, obliviosus, vel quia oblitus est. Amon, fidelis, vel nutritius. Josias, ubi est incensum, vel Domini salus. Joachaz, robustus. Joachim, cujus est præparatio. Eliachim, Dei resurrectio, Jechonias, præparatio Domini. Sedechias, justus Domini. Jeroboam, dijudicans populum, vel dijudicans supernos. Nave, latratus. Basaa, pinguedo. Helam, sæculi, vel orbis. Zambri, psalmus, vel canticum meum. Omri, crispans mens. Achab, frater patris. Jesabel, fluens sanguine, vel sterquilinum. Jehu, ipse vel est. Joatha, robustus. Zacharias, timor Domini. Sella, umbra ejus, vel petitio. Manaem, consolans. Facee, aperiens. Helias, Deus Dominus. Helisæus, Dei mei salus. Osee, salvator. Jobel, incipiente Deo, sive est Deus. Amos, potens, vel fortis, aut populum debellans. Abdias, servus Domini. Jona columba, vel dolens. Micha, quis iste? Naum, germen, sive consolatio. Abaec, amplexans. Sophonias, abscondens eam. Aggæus, festus, sive solemnus. Malachias, angelus meus. Isaias, salus Domini. Jeremias, excelsus Domini. Ezechiel, fortitudo Domini. Daniel, judicium Domini. Judith, laudans, vel Judæa. Joseph, auctus. Maria, illuminata, sive stella maris: sed sermone Syro, domina. Simon, pone mœrorem, vel obediens. Petrus, agnoscens. Barjona, filius columbæ, Syrum pariter et Hebræum. Cephas, Petrus, Syrum est. Paulus, mirabilis. Saulus, tentatio respicientis, vel tentationis securitas. Andreas, virilis, Græcum est. Jacobus, supplantator. Joannes, domini gratia. Philippus, os lampadarum. Bartholomæus, filius suspendentis aquas. Thomas, abyssus, vel geminus; unde et Didymus Græce dicitur. Matthæus, donatio. Idem appellatus est Levi. Lebbens, coreculum, id est a corde, ipse est et Taddæus, ipse est Judas Jacobi. Cananæus, possidens, sive possessio. Ita autem dictus Simon, a vico Chana, ipse est et Zelotes. Scarioth, memoriale Domini, vel memoria mortis. Ille vero nomine appellatus est Judas a vico in quo natus est. Marcus, excelsus mandato. Lucas, ipse consurgens, sive ipse levans. Stephanus, norma vestra; Græco autem sermone coronatus. Augusti, solemniter stantes. Cæsar, possessio principalis. Cirenei, hæredes. Bethsaida, domus frugum. Betphage, Syrum, domus vallis. Bethania, domus afflictionis. Genesear, ortus principis. Amaus, populus abjectus. Capharnaum, ager consolationis. Sarepta, incensa, sive angustia panis. Gethsemani, vallis pinguedinum. Golgotha, calvaria. Nazareth, flos munditiæ, vel virgultum. Ninivita, nati speciosi. Sidon, venatio. Zachæus, justificatus. Idumæa, rosa. Lisama, nativitas tentationis. Jordanis, descensus. Martha, provocans Deum. Magdalena, turris. Susanna, lilius. Saba, captivitas. Caiphaz, investigator, sive vomens ore. Pontius declinans consilium. Pilatus, os malleatoris. Herodes, pellicius. Barrabas, filius patris, vel magistri eorum, absque dubio Judæorum magistri, qui est diabolus. Eden in Genesi, deliciae Judæa, confessio. Hierosolyma, visio pacis. Sion, specula, et recte; nam hæc civitas David in monte constructa est. Babylon, confusio, sive translatio. Æthiopia, tenebræ. Ægyptus, tribulatio sive tenebræ. Tyrus, angustia. Romani, sublimes, vel tonantes. Sinai, mensura, sive mandatum, sive tentatio, vel amphora mea. Gehenna, vallis grana. Quidam æstimant appellatam hanc a valle Gehennon, quæ est juxta murum Jerusalem. Hebræi, transitores. Sadducæi, justificati. Pharisei, divisi. Galilæi, volubiles. Samaritæ, custodes, eo quod a Babyloniis illic ad custodiam collocati sint Judæorum.

Cum in cæteris, tum et in hoc abundanter liquet, Scriptura omnis sacra quam vere divina sit, ac plena mysteriis, quando ita congruant rebus nomina, affectibusque respondeant. Sicut David, qui exprimitur in Latinum fortis manu: utique fortissimus omnibus fere bellis exstitit. Salomon, pacificus: utique in pace regnum administravit. Daniel, judicium Dei: utique in presbyterorum judicio sententiam divinæ disceptationis exhibuit. Unde quid mirum si hi futura prædicaverint, quorum etiam nomina, sicut res edocent, prophetiam sonant? Sed jam de variis vocabulis interpretationem ponamus.

CAPUT II.

De variis vocabulis.

Alleluia, in Latinum sonat laudate Dominum; ia enim unum est de decem nominibus Dei, quæ apud Hebræos habentur. Amen, vere, sive fideliter. Diapsalma, semper: eo quod illa quibus hoc adnectitur, sempiterna esse confirmet a Deo; non commutationem metri significat, ut quidam existimant, vel spiritus prophetici refectionem. Sunt etiam qui diapsalma ideo inscribi putent, ut ex hoc sibi personarum sive sensuum intelligatur esse conversio. Osanna, salvifica, sive salvum me fac. Osi enim salvifica interpretatur, auna interjectio est deprecantis. Ergo integre dicitur, Osianna. Sed tum corripitur aut corrumpitur, sonat

osanna. Est autem sensus, sarvum fac, subaudiatur, vel populum Israel, vel totum mundum. Rhama, excelsa. In Evangelio: *Vox in rhama audita est*, id est in excelsis. Est tamen et civitas, quæ Rhama appellatur. Racha, vanus, aut inanis. Rabbi, magister, Syrum est. Man, quid? Manna, quid est hoc? Abba, pater: et hoc Syrum est. Anathema, perditio. Maranathæ, Dominus noster venit, Syrum est. Anathema autem maranathæ, sicut quidam dicunt, perditio in adventu Domini. Mammona, divitiæ. Theraphim, figuræ, vel imagines, melius quam incendia. Seraphim vel seraphin, ardentes, vel incendentes, juxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem*. Ergo seraphin virtutes in cælis esse confirmant, quæ Deum laudent, et in ministeria diversa mittantur. Cherubin, scientiæ multitudo. Cæterum Cherubin ipsum in sancta sanctorum duo tantum significantur animalia. Aliis vero locis ubi hoc nomen legitur, aut picturam aliquam indicat, aut varietatem.

CAPUT III.

De expositione diversarum rerum.

Mandragora, in Genesi, genus pomi simillimum parvo peponi specie vel odore. Mazaroth zodiacum, quæ duodecim signa mathematici asserunt. Fath, clima, id est plaga Meridiana, vel Occidentalis. Rhamnus, in Psalterio, non rubus est, sed spinarum genus sentibus permolestum. Rhomphea, gladium in Latinum sonat. Nam ubi in Genesi dicitur, Gladius flammeus atque versatilis, in Græco rhomphea ponitur. Frameæ, hastæ longissimæ. Sunt qui iis etiam nunc armorum vice utentes hoc nomen tribuunt. Quidam etiam ita gladios significari putant. Cappariss, in Salomone fruteti genus in Oriente simile lentisco. Palathæ, in Regnorum, massæ quæ de recentibus ficis compingi solent. Palathæ Græcum est. Debelaim, in Osea propheta, palathas dicunt. Dabir, in Regnorum, oraculum quod erat factum in media interiori parte templi, in quo et arca Domini erat, hoc appellabatur sancta sanctorum. Byssus, genus serici grossioris, pariter et fortioris. Sunt quidam qui et genus lini esse byssum putent. Phœnicium, in Isaia, coccinum. Luteris, in Regnorum, conchæ, vel canthari aquarii. Sed et cantharus Græcum nomen est. Lutomi, in Regnorum, lapidum cæsores: et hoc Græcum est. Creagræ, in Paralipomenon, fuscinæ, ad carnes de caldariis profereudas, Græcum est. Sambuca, in musicis genus symphoniarum. Nablum quod Græce appellatur Psalterium, quodque a psallendo dictum est. Ad similitudinem est citharæ barbaricæ in modum deltæ litteræ Δ. Tympanum, quod extenta pelle vel corio efficitur. Cinari, ut quidam putant, acetabula, quæ percussa in modulos concitantur. Thyina, ligna. De his Salomon gradus fecit in domo Domini, incognita ligna etiam peritioribus Judæorum. Sethim, spinarum in eremo genus est, e quibus lignum imputribile. Sabeth, virgulti apud Hebræos nomen est, in Genesi: *Ecce, inquit, aries post tergum ejus tenebatur in*

virgulto Sabeth. Lebetæ, ænei minores in usum coquendi parati. In Paralipomenon: *Pacificas vero hostias coxerunt in lebetis, et cacabis, et ollis*. Cophinus, corbis. Hydria, vas aquarium. Condi, in Genesi, poculum vel scyphus. Lecythus, in Regnorum, ampulla olearia. Lenticula, in libro Regnorum, vasculum ex ære, habens oleum quo ungebantur in regnum. Paropsis, acetabulum majus. Aliqui et catinum ita appellari putant. Epistylia, in Regum, quæ super capitella columnarum ponuntur; Græcum est. Mechonoth, in Regum, fulturæ, quas bases appellamus. Topazion, lapis pretiosus, in quo, sicut aliqui affirmant, omnium lapidum colores refulgent. Corhana, gazophylacium. Corbona autem interpretatur oblatio. Chasma, in Luca, hiatus; Græcum est. Erysibe, in propheta, ærugo, id est rubigo messium; Græcum est. Zizania, lolium. Sicera, succus ex dactylis; et omnis præter vinum liquor, qui ad bibendum, aut e pomis, aut quolibet genere conficitur, sicera nuncupatur. Nardom pisticum, nardum fidele, id est sine impostura; Græcum est. Nardum spicatum, ab eo quod species ipsa nardi in modum spicæ sit, quæ infusa conficitur. Alabastrum genus marmoris pretiosi, ex quo Evangelici illius unguenti vasculum erat. Stadium, in Evangelio spatii certa dimensio. Octo stadia mille passus efficiunt.

Hæc nomina quæ subsequuntur, in Exodo, vel in Regum libris his reperiuntur locis, quæ arcae vel tabernaculi, aut templi Domini relationem continent. Quorum nominum vocabula, ad hæc quæ obscuriora sunt, in translatione veteri habentur. Hæc vero quæ lucidiora apparent, novæ translationis textu continentur. Vetus ergo translatio habet, sperateres; nova, ferulas.

Calamiscos, calamos. Troiseos, vel cariseos, quasi in nucis modum deformatos. Anconiscos, incastraturas. Aspidiscos, uncinos. Fimbrias, catenas. Seitalas, vectes. Lapidibus acrotomis, dedolatis. Degrapidem, cælaturam. Petalis, laminis. Perimentum, lineam. Spiras, capitella columnarum, vel sicut puto, facturam earum. Elam, porticum: sed melius interpretatur ante fores, sive vestibulum. Ergo Elam Hebraicum est. Cætera quæ superius sunt, Græca sunt maxime. Item in Ezechielis extrema parte in visione civitatis, in veteri translatione habet pastophoria, in nova gazophylacia, id est, cellulas parvas. Thee, thalamos, Aileu, frontem. Ælaucooth, vestibulum. Polyandron, multitudines. Spitamis, palmus. Gissus, definitio. Manaa, sacrificium. In Regum, cenotaphia, simulacra, quæ Græce *μορφώματα*. Sed hæc hæcenus. Nunc etiam illud accipe, ut quædam nomina prius Scriptura appellaverit, et ut nunc vocentur.

CAPUT IV.

De gentibus.

Gomor, in Genesi, Galatæ, id est Galli, qui a candore corporis primum Galatæ appellati sunt, e quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primum Gallogræci, nunc antiquo Gallorum

nomine Galatæ vocantur. Magog, Scythæ. Quidam Gog et Magog, Gothos putant. Jubal, Iberi, qui et Hispani.

Tbiras, Thracæ. Thogorma, Phryges, Madai, Medi. Javan, Iones, qui et Græci. Unde et mare Ionium. Cethei, Citi, idem Ciprii, apud quos et urbs Cittium vocitatur. Donanim, Rhodii. Ex his Græcorum nationibus exstitere, qui a Tauro monte usque Occidentalem Oceanum maritimam oram occupaverunt. Hæ omnes gentes de Japheth stirpe descendunt.

Chus, Æthiopia. Mesraim, Ægyptus. Casloim, qui postea Philistini, nunc Palæstini. Iidem tamen et Allophili. Iidem et alienigenæ appellati sunt. Horum civitas Ascalon. Saba, Arabia. Saba vocitatur et regio in qua nunc Sabæi. Evila, Getuli. Labain, nunc Libyes, quondam Futhei appellabantur, Tharsis, sive Carchedon, Carthago est: quidam Tharsos Ciliciam arbitrantur, quia et civitas Tharsis illic sita est. Africa, appellata ab uno ex posteris Abrahamæ de Cethura, qui vocatus est Apher. Ismahelitæ, vocati ab Ismaele filio Abrahamæ. Iidem et Saraceni, a Sara. Iidem et Agareni, ab Agar. Nabatheï, a Nabeth filio Ismaelis appellati, qui ab Euftrate ad mare Rubrum porrigitur. Chananei appellati de Chanaan filio Cham. Horum terram Judæi expulsi incolis possederunt. Hi omnes de origine Cham veniunt. Assur, Assyrii ab Assur filio Sem. Hi urbem Ninum ex nomine Nini regis condiderunt, quæ nunc Ninive vocatur. Syros appellatos quidam asserunt ab Asurim filio Abrahamæ ex Cethura. Us, quæ et Auxitidis regio circa Cœlesyriam, ita ab Us Sem pronepote appellata. Elamitæ, Persæ, ab Elam filio Sem. Hebræi cognominati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem. Casdei, nunc Chaldæi vocantur, et Casdei a Cased, filio Nachor fratris Abrahamæ. Hi omnes de Sem posteritate procedunt.

CAPUT V.

De locis.

Jebus, ipsa est Jerusalem, ipsa est et Saleni, in qua regnavit Melchisedech. Hæc nunc ab Helio Adriano vocatur Helia. Babel in Genesi, nunc Babylon vocatur. In hoc loco cum turrem quondam homines ædificare adversus cœlum aggressi essent, dispersi sunt, immensa divinitus confusione linguarum. Achar, nunc Nisibis vocatur. Reblatha, nunc Antiochia appellatur. Eadem est Epiphanias. Sicem, hæc est et Sicema, nunc Neapolis civitas Samaritanorum. Olibama, in propheta, civitas in qua Edom principes habitaverunt. Ariel, in Isaia, hanc quidem esse putant Ariopolim, ab idolo Martis Ariel, quod illic situm est. Interpretatur autem Ariel leo Dei, Jerusalem figuraliter significans. Ararath, Armenia, in cujus montibus post diluvium arca cœdit, adeo ut illic aliqua indicia nunc usque permaneant. Arbez, quæ Arbos in nostris codicibus corrupte legitur, in qua tres patriarchæ sepulti sunt, Abraham, Isaac, et Jacob, et præterea Adam ipse. Hæc est etiam Hebron, in qua David regnavit. Lod, ipsa est

A Lydda, ipsa est Diospolis. Decapolis, in Evangelio, regio est habens civitates decem. Accaron, urbs Palæstina. Antilibanus, loca appellantur quæ supra Libanum montem Orientalem plagam respiciunt. Efrata, civitas Bethlehem. Eufrates vero fluvius de paradiso. Mesopotamia idcirco dicitur, quod Tigride et Euftrate fluminibus ambiatur. Samaria ipsa nunc Sebaste appellatur. Emaus, in Evangelio, nomen quondam castelli, nunc civitas, quæ Nicopolis dicitur. Calvaria, locus ob hanc causam dictus, quod de consuetudine in eodem loco damnati capite truncarentur. Ariopagus, curiæ apud Athenienses nomen est, quæ a Marte nomen accepit.

CAPUT VI.

De fluminibus vel aquis.

B Geon, fluvius est Æthiopiæ, de paradiso emergens, quem Nilum usitato nomine appellant. Phison, fluvius Indiæ, idem quoque a paradiso fluens: hunc alii Gaugen vocant. Siloe, fons est in Jerusalem de radice montis Sion bulliens, qui non semper, sed in certis horis diebusque emanat per antra saxaque decurrens. Jordanis, ideo dictus est, quod duo fontes in unum confluant, quorum alter dicitur Jor, alter Dan appellatur. Mare Galilææ, idem et mare Tiberiadis, idem et stagnum Genesar, idem et lacus Genesareth. Mare Salinarium, hoc vocatur et mare Mortuum, vel Asphalti, id est, bituminis, a Jericho haud longe abest. Bethsaida, piscinæ in Jerusalem, in quam et ægri deferebantur: ideo et Probatia, id est, pecualis appellatur, quod hostias in ea quondam sacerdotes lavabant.

CAPUT VII.

De mensibus.

Nisan, in libro Esdræ, mensis quem dicunt Martium, quique in Scripturis appellatur mensis primus. Elul, in Machabæorum libro, Augustus, qui apud nos mensis sextus vocatur. Casleu, in Zacharia propheta, November, qui est nonus. Teheth, in libro Hester, December, qui est decimus. Sabbath, in Zacharia propheta Januarius, qui apud nos undecimus. Adar, in libro Esdræ, Februarius, qui apud nos duodecimus. Quod si etiam reliqua Hebræa mensium vocabula, quæ in canone non reperi, scire voles: D Jar vocatur mensis secundus; Sivan tertius; Thamus quartus; Alo quintus; Tisri sextus; Mareson septimus.

CAPUT VIII.

De solemnitatibus.

Annus jubileus, annus quinquagesimus, qui erat annus remissionis, quo in Israel unusquisque rei suæ venditor ad jus ejus etiam absque pretio revertebatur. Pascha, transcensus, Hebræum est, non Græcum. Transcensus vero idcirco dictus est, quod Hebræi ab Ægypto in terram repromissionis transcenderunt. Certe pascha nostrum est, quod Salvator ab inferis resurgens cœlorum regna transcendit. Phase, itidem pascha est transcensus, vel transitus.

Sunt qui magis transcensum, vel transitum ex hoc A appellatum affirmant, quod eadem nocte Dominus per Ægyptum transierit, cum Ægyptiorum primogenita cuncta percussit (*Exod. xiii, 15*). Pentecoste, quinquagesima, Græcum est. Hujus quinquagesimæ figuram annus jubilæus gessit, quique nunc iterum futuræ repermissionis æternam requiem præfigurât. Scenopægia, cum tabernacula a Judæis figuntur, ob memoriam tabernaculorum. Σκηνή enim Græce tabernaculum dicitur. Hæc Judæorum solemnitas Septembri mense celebratur. Encænïa, novæ ædificationis observatio vel dedicatio. Κακὸν namque in Græca lingua novum significat. Ergo in hac solemnitate Judæi Octobri mense dedicationis templi colebant diem. Epiphania, Græcum est, quod significat apparitio, vel ostensio: sive quod eadem die Dominus et Salvator noster in baptismo suo populis fuerit ostensus; sive quod stella magis; sive quod primò signo Domini aqua in vinum versa tunc apparuerit. Neomenia, hoc est, quod apud nos kalendæ. Sed quia apud Hebræos secundum lunæ cursus menses supputantur, et μήνη Græce luna appellatur, idcirco neomenia nova luna accipi potest. Parascève, præparatio, Græcum est. Parascève enim sexta sabbati appellatur. Hinc vero præparatio dicitur, quod a Judæis eadem die quæ in sabbato sunt necessaria, præparentur. Sabbatum, requies, Hebræum est. Idcirco autem requies, quod in eadem die Dominus ab opere, perfectis omnibus absolutisque requievit.

CAPUT IX.

De idolis.

Idola, simulacra, Græcum est. Beelphegor, quod interpretatur simulacrum ignominie, idolum est Moab. Hunc Latini Priapum appellant. Beel, quod interpretatur, vetustas, idolum est Babylonium. Fuit vero hic idem Belus pater Nini regis Assyriorum. Adramelech, idolum Assyriorum, quod etiam Samaritæ coluerunt. Astarten, quod in Latinum sonat factura superflua, idolum Sydoniorum dicunt. Beelzebub, interpretatur vir muscarum, Diabolus, deorsum fluens; Græce vero criminator dicitur. Satan, in Latinum sonat adversarius, sive transgressor. Syrenæ, in Isaia, dæmones, aut dracones magni, cristati pariter ac volantes, ut a quibusdam putatur.

Uluæ, in Isala, ab omni translatione nomine ipso D Hebræo lim appellantur. Septuaginta tantum interpretes pro his onocentauros in translatione posuerunt. Sunt qui ululas putent aves esse nocturnas, ab ululatu vocis quem efferunt, quas vulgo cavannos dicunt. Lamia, genus monstri, ut quidam affirmant. Pilosi, in Isaia, genera dæmonum. Hos nonnulli etiam doctissimorum incubones, vel satyros, aut quosdam silvestres homines putaverunt.

CAPUT X.

De vestibus.

Ephod, vestis sacerdotalis, quæ superindumentum vel superhumeralè appellatur. Est autem velut in

caracellæ modum, sed sine cucullo. Cujus vestimenti duo sunt genera, unum lineum et simplex, quod sacerdotes habebant; aliud diversis coloribus de auro, purpura, et bysso, hyacintho, gemmisque contextum, quo soli pontifices utebantur. Poderis, sacerdotalis linea corpori penitus astricta, eademque talaris, unde et poderis appellata: hæc et subucula dicitur. Logion, quod et rationale, pannus exiguus, ex gemmis, auro coloribusque variis, qui superhumerali contra pectus pontificis annectebatur.

Cidaris, pileus sacerdotalis ex bysso. Hunc Græci et nostri tiaram, quidam etiam mitram vocant. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis, quæ Dei nomen illud ineffabile tetragrammaton, quatuor literis Hebræis gerebat scriptum. Penula, in Apostolo, B Latinum est. Est autem quasi lacerna descendentibus clavis. Baddim, in Daniele, vestes lineæ, quibus feminalia, ut arbitror, significantur. Badenim apud Hebræos linum dicitur: unde et in quibusdam locis legitur, Ephod bad, hoc est, ephod lineum; non autem Ephod barud, ut quidam corrupte legunt. Diplois, in Regum libris, sagum, vel elilamis, ἀπὸ τῷ διπλόω, quod duplicetur: et omne indumentum quo dupliciter ambimur, diplois appellari potest. Melotæ, in Regum libro, pellis simplex, qua monachi Ægyptii etiam nunc utuntur, ex uno latere dependens. Theristrum, in Genesi, apud Arabes, genus pallii muliebris. Periscelides, in Isaia, ut quidam dicunt, apud feminas crurum ornamenta.

CAPUT XI

De avibus vel volatilibus.

Pelicanus, avis parva, quæ solitudine delectatur. Est et aliud pelicanorum genus in Nilo pene cygnis simile, nisi quod paulo majores sunt. Quidam ita et onocrotalos vocant. Nycticorax, noctua; multi bubonem esse contendunt. Sunt etiam qui asserunt esse Orientalem avem, quæ nocturnus corvus appelletur. Ibis, in Pentateucho, avis Ægyptia obscenitate oris immunda, quo alvum purgare consuevit. Herodius, in psalmo (*Ps. ciii, 17*), ardea a quibusdam putatur. Larus, in Pentateucho (*Lev. xi, 16; Deut. xiv, 15*), gaviam significat.

Cænomyia, non musca canina, ut quidam putant, in psalmo (*Ps. lxxvii, civ*), accipienda est, sed musca omnimoda: et ideo non per y Græcam litteram, sed per diptongon æ scribi debet (*Deut. xiv, 15*). Ciniphes, culicum genus est aculeis permolestum.

CAPUT XII.

De bestiis vel reptilibus.

Rhinoceron, fera terribilis, gemina in naribus gestans cornua. Monoceron, in psalmo, unicornis appellatur. Tragelaphus, in Deuteron. platoceros, id est, cornibus latis. Erinacii, chirogrilli nuncupantur, prope magnitudine medioerium cuniculorum, de cavernis petrarum procedentes gregatim; in eremo quæ est contra mare Mortuum, degascuntur. Hericii, qui et echini dicuntur, ita spinoso defen-

duntur tegmine, ut nec contingi quidem possint. Bruchus, in psalmo (Ps. LXXVII, CIV), locustæ quæ nondum volant, quam vulgo olbam vocant.

CAPUT XIII.

De ponderibus.

Talentum, est pondo LXII, quod faciunt LXXX libræ Atticæ. Mina, est libra una, et semuncia. Talentum habet minas LX. Mina Græcæ, Latine mina dicitur. Drachma habet scrupula [Al. scripula] tria. Didrachma, drachmæ duæ sunt. Unde miror quomodo in libro Hebraicarum Quæstionum semuncia scribatur. Stater, est nummus habens (ut quidam affirmant) unciam unam; id est, aureos sex; ut alii putant, tres. In Evangelio enim pro duobus didrachmis stater datur. Sicel, qui in Latina lingua corrupte siclus dicitur, ut in Quæstionibus suprascriptis indicatur, uncie pondus habet, ut alibi scriptum reperi, scrupula [Al. scripula] decem: quod et ipse arbitror. Nam siclus ipse, vel sicel, de propinquitate ponderis quasi sicilicus sonat. Obolus est scrupulum dimidium, quod facit siliquas tres: in Ezechiele. Siclus autem xx obolos habet.

CAPUT XIV.

De mensuris.

Corus, est modii xxx. Batus, amphora una; id est modii tres. Cadus, Græca ampfora est, habet urnas tres. Ephî, sive opha, modii tres. Ephî idem mensuræ habet in aridis, quod in liquidis batus. Metreta una, ut quidam dicunt, habet sextarios centum. Mensura autem Græcæ μέτρον dicitur, unde metreta appellatur. Notandum vero, quod mensura Hebræum nomen est, Artabæ in Isaia, Ægyptiorum mensuræ, quæ tres faciunt modios x. Sata idem sunt, quod ephî, id est modii tres. Gomor mensura est Attica, habens (ut quidam opinantur) chænicæ tres, id est sextarios XII. Alii gomor dicunt paulo minus a sextariis quinque: quod etiam ipse sequor, eo quod gomor sit decima pars ephî. Nebel quidam putant modios tres. Sextarius est dimidium cotylæ in liquidi specie. Cotyla, hemina est. In Ezechiele, Decem, inquit, cotylæ sunt gomor.

CAPUT XV.

De Græcis nominibus.

Accipe nunc cæterorum nominum significationes, quæ Ecclesiæ ore celebrata in sermonem nostrum convertuntur ex Græco, Theos, Deus. Theos autem, ut quorundam opinio habet, ἀπό τοῦ θεάομαι, id est,

a spectando, id est omnia prospiciendo. Homousion, unius substantiæ. Homoœusion, similis substantiæ. Christus, unctus. Paracletus, consolator, sive advocatus. Hagios, sanctus. Angelus, nuntius. Thronus, sedes vel solium. Apostolus, missus. Ideo quod a Domino ad evangelizandum missi sunt. Propheta, prædictor. Martyres, testes. Episcopus, superinspector; et ideo propheta ait: Speculatorem te posui domus Israel. Presbyter, senior. Diaconus, minister. Clerus, sors. Ecclesia, vocatio vel collectio. Catholica, universalis, ἀπό τοῦ καθ' ὅλον, quod est secundum totum.

Synagoga, conventus, vel congregatio. Ethnicus, gentilis. Hypocrita, simulator. Hæresis, secta. Monachus, solitarius. Eremus, desertum. Parœcia, adjacens domus, scilicet Dei. Diœcesis, gubernatio; et hoc non secundum proprietatem et potestatem verbi, sed secundum effectum. Laicus, popularis; ἀπό τοῦ λαοῦ, hoc est, a populo. Catechumenus, instructus, sive audiens. Neophytus, novella plantatio. Baptisterium, tinctorium. Holocaustum, totum combustum; ideo, quia integra hostia igni tradita consuerebatur. Chrisma, unctio. Eucharistia, gratia. Symbolum, collatio, aut pactum, vel complacitum quod sit homini cum Deo. Hymnus, carmen in laudem Dei. Antiphona, vox reciproca. Pentateuchus, quinque volumina; id est, Moysi libri quinque: de quibus dicit Apostolus quinque verbis velle se in Ecclesia loqui. Exodus, exitus, vel egressus, scilicet populi Israel. Deuteronomium, secunda lex; in quo est evangelicæ legis præfiguratio. Paralipomenon, præmissorum, vel reliquorum; id est, quod historiae inibi contineantur, quæ in Regum libris prætermisæ sunt. Evangelium, bona annuntiatio, sive bonum nuntium. Apocalypsis, revelatio. Gazophylacium, divitiarum custodia, compositum de lingua Persica et Græca. Synodus, comitia, vel cœtus. Canon, regula. Teuchos, volumen. Apocrypha, recondita, vel occulta. Hexapla, sexcuplicia. Apologia, excusatio: unde apologeticus appellatur: vel sicut quibusdam videtur, purgatio, seu defensio. Anagoge, superior sensus. Tropologia, moralis intelligentia. Parabola, similitudo. Anacephaleosis, recapitulatio.

Habes opusculum, fili mi charissime, in omne fere Scripturarum corpus quasi quoddam intelligentiæ seminarium, quo in duobus voluminibus non parum, ut arbitror, instructionis ad edocendum te, ex rebus variis necessariisque congesti.

RUINARTII ADMONITIO

IN PASSIONEM SANCTORUM MAURICII ET SOCIORUM EJUS, MARTYRUM.

1. Jam pridem a Laurentio Surio, sub sancti Eucherii episcopi Lugdunensis nomine, edita fuerant Acta sanctorum Mauricii et sociorum ejus; sed quæ ita parum sibi constarent, ut jure merito a viris eruditis inter falsa et supposititia haberentur. Ea quoque apud Mombrinium, paulo quidem emendatiora exstabant; sed ita tamen interpolata, ut Encherio Lugdunensi attribui non possent. Unde oculatiores

virii graviter ferebant, quod tam illustrium martyrum Acta germana aut deperdita fuissent, aut saltem ita depravata et vitata, ut nullam fidem apud cordatos homines mererentur. Verum hæc diu desiderata Acta reperit tandem R. P. Petrus Franciscus Chiffletius, societatis Jesu presbyter, in antiquo cod. ms. celeberrimi monasterii Jurensis, eaque in *Paulini illustrati* parte prima vulgavit; ad quam editio-